

Türkiye Cumhuriyeti Evrensel Periyodik İnceleme 4. Döngüsü

Paydaş Raporu

Türkiye Cumhuriyeti
Evrensel Periyodik İncelemesi
4. Döngüsü

Paydaş Raporu

Kasım 2024

Katkı sunan örgütler:

Ali İsmail Korkmaz Vakfı, Genç Lezbiyen Gey Biseksüel Trans İnterseks Gençlik Çalışmaları ve Dayanışma Derneği, Kaos Gey Lezbiyen Kültürel Araştırmalar ve Dayanışma Derneği, Nilüfer Kent Konseyi Gençlik Meclisi, Roman Gençlik Derneği, Sosyal Ekonomik Kültürel Kalkınmayı Destekleme Derneği, Topluma Destek Derneği, Toy Gençlik Derneği, Üniversiteli Kuir Araştırmaları ve LGBTİ+ Dayanışma Derneği

İÇİNDEKİLER

Kısaltmalar.....	2
Gençlik tanımı.....	6
Sağlık.....	6
Barınma.....	9
Eğitim.....	12
Siyasal katılım.....	14
İfade özgürlüğü.....	17
Ayrımcılıkla mücadele.....	20
Örgütlenme özgürlüğü.....	21
İstihdam.....	25
Toplumsal cinsiyet.....	28

Kısaltmalar

AB	Avrupa Birliği
AGİT	Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı
AİHM	Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi
AK Parti	Adalet ve Kalkınma Partisi
BTK	Bilgi Teknolojileri ve İletişim Kurumu
CEDAW	Kadınlara Yönelik Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Uluslararası Sözleşmesi (<i>Declaration on the Elimination of Discrimination against Women</i>)
CERD	İrk Ayrımcılığının Ortadan Kaldırılması Komitesi (<i>Committee on the Elimination of Racial Discrimination</i>)
COVID-19	Koronavirüs Hastalığı 2019
CYCK	Cinsel Yönelim ve Cinsiyet Kimliği
DERBİS	Dernekler Bilgi Sistemi
DSÖ	Dünya Sağlık Örgütü
DYY	Doğrudan Yabancı Yatırım
ESKHUS	Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Uluslararası Sözleşmesi
GoFor	Gençlik Örgütleri Forumu Derneği
GSB	Gençlik ve Spor Bakanlığı
GSS	Genel Sağlık Sigortası
GSYİH	Gayrisafı Yurt İçi Hasıla
HAGB	Hükmün Açıklanmasının Geri Bırakılması
HPV	İnsan Papilloma Virüsü (<i>Human Papilloma Virus</i>)
ICERD	Her Türlü İrk Ayrımcılığının Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Uluslararası Sözleşme (<i>International Convention on the Elimination of All Forms of Racial Discrimination</i>)
ILO	Uluslararası Çalışma Örgütü (<i>International Labour Organisation</i>)
İHAM	İnsan Hakları Avrupa Mahkemesi
İHAS	İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi
İHEB	İnsan Hakları Evrensel Beyanamesi
KETEM	Kanser Erken Teşhis, Tarama ve Eğitim Merkezi
KHK	Kanun Hükmünde Kararname
KYK	Kredi ve Yurtlar Kurumu

LGBTİ+	Lezbiyen Gey Biseksüel Trans İnterseks Artı
MHP	Milliyetçi Hareket Partisi
NEET	Ne Eğitimde Ne İstihdamda Olan Genç
OECD	Ekonomik Kalkınma ve İş Birliği Örgütü (<i>Organisation for Economic Co-operation and Development</i>)
RTÜK	Radyo ve Televizyon Üst Kurulu
STÖ	Sivil Toplum Örgütü
TC	Türkiye Cumhuriyeti
TCK	Türk Ceza Kanunu
TİHEK	Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu
TMK	Türk Medeni Kanunu
TÜİK	Türkiye İstatistik Kurumu
UMSHS	Uluslararası Medeni ve Siyasal Haklar Sözleşmesi
UN-HABITAT	Birleşmiş Milletler İnsan Yerleşimleri Programı
YÖK	Yükseköğretim Kurulu
YÖKAK	Yüksek Öğretim Kalite Kurulu
YSK	Yüksek Seçim Kurulu

Gençlik tanımı

1. Türkiye’de gençlik tanımı, resmi olarak yalnızca TC Anayasası’nın “Gençliğin Korunması” başlıklı 58. Maddesi’nde yer almaktadır. Ancak bu tanım, Türkiye ulus milletinin kuruluş kodları etrafında şekillenerek gençleri yaşları nedeniyle özerk bireyler olarak tanımlamaktan ziyade onları istiklal ve cumhuriyetin bekçileri ve sürdürücüleri olarak tanımlamaktadır. Bu bağlamda da Madde, TC Devleti’ne, gençlerin bu görevlerini yerine getirebilecek koşulları sağlama sorumluluğu atfetmektedir. Örneğin; 58. Madde’ye göre “Devlet, [...] gençlerin [...] Devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğünü ortadan kaldırmayı amaç edinen görüşlere karşı yetişme ve gelişmelerini sağlayıcı tedbirleri” almak ile sorumludur¹. Bu tedbirler ise gençlerin alkol ve madde kullanımı, suç işleme, kumar vb. alışkanlıklardan korumayı içermektedir². Sonuç olarak, Türkiye’de gençlik özerk bir özne olarak değil, ulusal ve devlet tarafından korunması gereken bir nesne olarak tanımlanmakta ve gençlerin haklarına erişimlerinde karşılaştıkları yapısal engellerin temelini oluşturmaktadır.

Politika önerileri

2. Bir anayasa reformuyla TC Anayasası’nın 58. Maddesi revize edilmelidir. Bu revizyonla gençler paternalist ve korumacı yaklaşımlarla değil, özerk bireyler olarak tanımlanmalı ve gençlerin uluslararası hukukta tanımlanan gençlik haklarına olan erişimleri anayasal düzeyde güvence altına alınmalıdır.
3. Aynı revizyonla TC Devleti’ne gençlerin haklarını oluşturan, hayata geçiren ve sürdüren bir rol biçilmeli ve bu bağlamda sorumluluklar getirilmelidir. Bu sorumluluklar genel olarak gençlerin özerklik ve özgürlüklerinin yaşa dayalı yapısal ve sistemik engellerden korunmasını içermelidir.
4. Tüm bu revizyon süreci, gençler ve gençlik örgütlerinin etkili ve anlamlı katılımı doğrultusunda ilerletilmeli ve yapılacak olan yeni gençlik tanımı, gençliğin doğrudan kendi yaklaşımlarını, isteklerini ve ifadelerini aktarmasıyla şekillenmelidir.

Sağlık

5. Sağlık hakkı, Türkiye’nin de taraf olduğu İHEB, İHAS, UMSHS, Avrupa Sosyal Şartı ve DSÖ Tüzüğü’nde tanımlanmış bir temel haktır. ICERD’de de sağlık hakkının ayrımcılık olmadan herkes için sağlanması gereken bir hak olduğu tanımlanmıştır. 1961

¹ TC Anayasası, #2709. (1982). Madde 58.

<https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=2709&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5>

² A.g.e.

Anayasası'nda sağlık hakkı tanımlanmışken³ halen yürürlükte olan 1982 Anayasası'nda sağlık hizmetini devletin düzenleyip denetleyeceği ifadesi yer almıştır⁴.

6. Türkiye'de 20-24 yaş arasındaki gençlerin hastalık yükünü oluşturan nedenler arasında ilk beş sırada depresyon, bel ve sırt ağrıları, anksiyete, kişiler arası şiddet ve migren vakaları görülürken, 25-29 arasında ise bel ve sırt ağrıları, depresyon, COVID-19, jinekolojik rahatsızlıklar ve anksiyete gelmektedir.⁵
7. Gençlerin sadece %46'sı yaşamından memnun olduğunu söylerken, sadece %44'ünün geleceğe yönelik umudu vardır.⁶
8. Türkiye'de HPV taraması KETEM'ler aracılığıyla 30-65 arası kadınlara beş yılda bir olacak şekilde yapılmaktadır.⁷ Bu durum 30 yaş altı kadınların erken tanı ve tedaviye erişimini engellemektedir. Erkekler için ise herhangi bir lezyon ya da siğil belirtisi olmadıkça HPV taramasına ilişkin bir uygulama bulunmamaktadır. Bir diğer eksiklik ise HPV aşısının hala ulusal aşı programına alınmamış olmasıdır. Aşı olmak isteyen kişilerin yüksek ücretler ödeyerek aşıya kendileri erişmesi gerekmektedir.⁸ Serviks kanserinin başlıca sebeplerinden olan HPV, DSÖ tarafından önlenabilir hastalıklar arasında sayılsa da tarama ve önleme çalışmalarının yetersizliği nedeniyle HPV'ye bağlı kanserler nedeniyle çok sayıda ölüm gerçekleşmektedir. Bu konuda resmi verilere ilişkin bir takip sistemi olmadığı için istatistiki veri bulunmamaktadır.
9. GSB'nin 2024 bütçesinde bağımlılıkla mücadele için bütçenin % 0,02'sine denk gelen 33.690.000 TL ayrılmıştır. Program kapsamında sadece eğitim faaliyetleri öngörülmüştür.⁹ Türkiye'de 15-24 yaş arasında uyuşturucuya başlayanların oranı %69,6 olarak ölçülmüştür. Ortalama uyuşturucuya başlama yaşı ise 21,99 olarak ölçülmüştür.¹⁰
10. Lise ve dengi okullardan mezun olanlar için 20 yaşını geçmemek ve yüksek öğrenimden mezun olanlar için 25 yaşını geçmemek şartıyla iki yıl boyunca GSS

³ TC Anayasası, #334. (1961). <https://www.anayasa.gov.tr/tr/mevzuat/onceki-anayasalar/1961-anayasasi/>

⁴ TC Anayasası, #2709. (1982). Madde 58.

<https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=2709&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5>

⁵ DSÖ. (2021). Global health estimates: Leading causes of DALYs [Küresel sağlık tahminleri: Engelliliğe göre ayarlanmış yaşam yıllarının başlıca nedenleri].

<https://www.who.int/data/gho/data/themes/mortality-and-global-health-estimates/global-health-estimates-leading-causes-of-dalys>

⁶ Habitat Derneği. (2023). *Türkiye'de gençlerin iyi olma hali araştırma raporu 5*.

<https://habitatdernegi.org/wp-content/uploads/2023/04/Turkiyede-Genclerin-Iyi-Olma-Hali-Raporu-5-Ozet-Rapor.pdf>

⁷ Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı. Kanser Erken Teşhis Tarama ve Eğitim Merkezi (KETEM).

<https://turkiyeyuzvili.com/proje-kanser-erken-teshis-tarama-ve-egitim-merkezi-ketem>

⁸ Türk Tabipleri Birliği. (Mart 22, 2024). HPV bulaşıklanması: Aşıyla önlenilebilir kanser.

https://www.ttb.org.tr/haber_goster.php?Guid=0ca8f6d4-e81f-11ee-bb11-586c131e5d77

⁹ GoFor. (2023). Gençlik ve Spor Bakanlığı 2024 Bütçesi hakkında bilgi notu. https://go-for.org/yayinlar/#flipbook-df_18364/1/

¹⁰ Narkotik Suçlarla Mücadele Daire Başkanlığı. (2023). Madde kullanıcıları profil analizi 2022 yılı narkolog raporu.

<https://www.narkotik.pol.tr/kurumlar/narkotik.pol.tr/TUB%C4%B0M/Ulusal%20Yay%C4%B1nlar/NARKOLOG-2023-PROFIL-ANALIZI.pdf>

primleri devlet tarafından ödenmektedir.¹¹ Bu süreçten sonra herhangi bir işte çalışmayan kişilerin aylık 600,08 TL GSS primi ödemesi gerekmektedir.¹² Sağlık hizmetinden faydalanmak için GSS borcunun ödenmiş olması gerekmektedir. 25 yaşından sonra yüksek öğrenimine devam eden gençler de aynı şekilde aylık olarak borçlandırılmaktadır. Gençlere dair veri olmamakla birlikte 2024 Ocak- Haziran döneminde 9.444.458 kişi GSS borçlusu olarak kaydedilmiştir.¹³ Genç işsizliğinin bu kadar yüksek olduğu bir ülkede bu uygulama gençleri hem borç yüküne sokmakta hem de sağlık hakkına erişmelerine engel olmaktadır.

11. Pandemi ve deprem gibi kriz hallerinde gençler ilk gözden çıkarılan gruplardan birisidir.¹⁴ Genç kimliğinin yanına eklenen diğer kimliklerle bu gözden çıkarma katlanarak artmaktadır. Pandemi süresince gençlerin sadece %39,1'i derslerini düzenli takip edebildiğini, 26,6'sı işini kaybettiğini belirtmiştir.¹⁵ Pandemi süresince LGBTİ+ gençlerin %23'ü sağlık hizmetlerine erişemediğini belirtmiştir.¹⁶ Pandemi sürecinde öğrenci yurtları kapatılmış ve karantina alanları olarak kullanılmıştır.¹⁷ Bu durum öğrenciler için bir barınma krizi yaratmıştır.

Politika önerileri

12. Gençlerin ruh sağlığını ve iyilik halini gözetken politikaların eksikliği gençlerin mental sağlığını olumsuz yönde etkilemektedir. Giderek artan terapi ücretleri ve terapist sayısının tüm gençlere yetecek sayıda olmaması gibi gerçekler göz önüne alındığında istihdam alanında detaylandırılan ekonomik krize yönelik çözümler, eğitim sistemi içerisine gençlerin iyi olma halini destekleyecek müfredat uygulamalarının eklenmesi ve cinsel sağlık eğitimleri gibi yapısal önlemler alınmalıdır.
13. HPV aşısı hızlıca ulusal aşı programına alınmalı ve çocukluktan itibaren nüfusun aşılınması sağlanmalıdır. HPV taramalarına erişim kolaylaştırılmalı, yaş ve cinsiyete dair kısıtlamalar kaldırılmalıdır.

¹¹ Sosyal Güvenlik Kurumu. (2024). Gençler Genel Sağlık Sigortası'ndan nasıl yararlanmaktadır?. <https://www.sgk.gov.tr/Content/Post/46f39449-681c-4979-9780-9432d56c1478/Gencler-Genel-Saglik-Sigortasindan-nasil-yararlanmaktadır-2023-01-25-02-09-19>

¹² Sosyal Güvenlik Kurumu. (2024). 2024 yılı için Genel Sağlık Sigortası prim tutarı ne kadardır?. <https://www.sgk.gov.tr/Content/Post/146ba5fa-f757-4fc1-b316-30859c42d21e/2024-yili-icin-Genel-Saglik-Sigortasi-prim-tutari-ne-kadardir-2024-01-12-03-17-48#:~:text=Bu%20kapsamdaki%20genel%20sa%C4%9Fl%C4%B1k%20sigortal%C4%B1lar%C4%B1n%C4%B1n,600%2C08%20TL'dir.>

¹³ Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı. (2024). 2024 Yılı Kurumsal Mali Durum ve Beklentiler Raporu. <https://www.aile.gov.tr/media/173647/2024-yili-kurumsal-mali-durum-ve-beklentiler-raporu.pdf>

¹⁴ GoFor. (2022). Politika ve pandemide gençler. https://go-for.org/yayinlar/#flipbook-df_18350/1/

¹⁵ Sağlıkta Genç Yaklaşımlar Derneği. (2020). COVID-19 pandemisi sürecinde gençlerin iyilik halinin belirlenmesi araştırması. https://turkiye.unfpa.org/sites/default/files/pub-pdf/unfpa_turkey_genclik_raporu_tr.pdf

¹⁶ Genç LGBTİ+ Derneği. (2020). COVID-19 salgınında LGBTİ+ topluluğunun durumu araştırma raporu. <https://genclgbti.org/wp-content/uploads/2020/09/covid-19-salgininda-lgbti-topluluğunun-durumu.pdf>

¹⁷ Sivil Alan Araştırmaları Derneği. (Eylül 15, 2020). Kalacakları KYK Yurtları karantinaya çevrilen öğrencilere ne olacak?. <https://sivilalanarastirmalari.org.tr/2020/09/15/kalacaklari-kyk-yurtlari-karantinaya-cevrilen-ogrencilere-ne-olacak/>

14. Bağımlılıkla mücadele konusunda rehabilitasyon çalışmaları genişletilmeli, madde kullanımına yönelmenin arkasındaki ekonomik ve sosyal eşitsizlikleri giderecek katılımcı bir strateji belirlenmelidir.
15. Gençler için zorunlu GSS uygulaması kaldırılmalı, neet ve işsiz gençlerin GSS borçları silinmeli ve sağlık hakkına erişimleri sağlanmalıdır.
16. Kriz durumları için acil durum planları hazırlanmalı ve gençlerin hak kayıplarının önlenmesi sağlanmalıdır.

Barınma

17. Türkiye, İHEB ve ESKHUS'yi kabul ederek barınma hakkını temel insan hakkı olarak tanımıştır. Ayrıca, UN-HABITAT'ın İstanbul'daki ikinci konferansına ev sahipliği yaparak, "herkese uygun iskan" ve "sürdürülebilir insan yerleşimleri" hedeflerini içeren İstanbul Deklarasyonu'nu onaylamıştır. Böylece Türkiye, barınma hakkını uluslararası alanda tanımış ve bu hakkı gerçekleştirme sorumluluğunu üstlenmiştir.
18. Türkiye'de barınma hakkına erişim oldukça sınırlıdır. Bunun temel sebeplerinden biri, Türkiye'nin konutu kamusal bir hak yerine saf bir ekonomik büyüme ve yatırım aracı olarak tanımlayan kalkınma modelini benimsemesidir. Bu yaklaşım, konut üretimi ve paylaşımının faydalarını toplumun geneline yaymazken, en zengin %10'u daha da zenginleştirmekte ve gençler gibi marjinalize edilmiş kesimlerin barınma hakkına erişimini ciddi şekilde kısıtlamaktadır. Bu durum, uluslararası ve ulusal kalkınma kuruluşlarının verileriyle somut bir şekilde ortaya konmaktadır:
19. Türkiye, 2024'ün üçüncü çeyreğinde konut fiyatları endeksinde 917.4'lük skorla OECD ülkeleri arasından en kötü performansa sahip ülke konumundadır¹⁸. En kötü ikinci performansa sahip ülke olan Macaristan'ın ikinciliğe yalnızca 187.2'lik skorla yerleşmesi¹⁹ ise Türkiye'nin performansının ne derece olumsuz olduğunu kanıtlar niteliktedir.
20. 2023'ün üçüncü çeyreğinden 2024'ün üçüncü çeyreğine kadar geçen bir yıllık dönemde, Türkiye'deki konut fiyatları %112,2 oranında artarak Türkiye'yi OECD ülkeleri arasında son bir yılda en yüksek artışı yaşayan ülke haline getirmiştir.²⁰

¹⁸ OECD. (2024). Konut fiyatları endeksi.

<https://www.oecd.org/en/data/indicators/housing-prices.html?oecdcontrol-82d381eddd-var3=2024-Q3>

¹⁹ A.g.e.

²⁰ A.g.e.

21. 2019 yılının Ağustos ayında Türkiye genelinde metrekare başına düşen ortalama kira fiyatı 14 TL iken, 2023 yılının Ağustos ayında bu sayı 125 TL'ye yükselmiştir.²¹ Bu bağlamda, son dört yılda kira fiyatlarında %793'ün üzerinde bir artış yaşanırken, konut fiyatlarındaki artış oranı %927 olarak kaydedilmiştir.²² Ankara ve İstanbul gibi genç nüfusun en yoğun olduğu şehirlerde ise sırasıyla %833 ve %713'lük bir fiyat artışı görülmüştür.²³
22. Türkiye'deki özel yurtlarda da durum farksız değil. 2022-23 eğitim-öğretim döneminde özel yurttaki kalan bir öğrencinin ortalama barınma maliyeti aylık 3.300 TL iken, bu maliyet son bir yılda %213,94 oranında trajik bir artış göstererek 10.360 TL olmuştur²⁴. İstanbul gibi öğrenci sayısının yüksek olduğu illerde özel yurt fiyatları yıllık 40.000 ile 320.000 arasında değişmektedir.²⁵
23. 2023 yılının ikinci yarısında net asgari ücretin 11.402 TL²⁶, 2024 yılının ikinci yarısında ise 17.002 TL olması²⁷ ve tek bir bireyin Temmuz 2024'te yaşama maliyetinin 24.901,78 TL olduğu²⁸ göz önünde bulundurulunca, Türkiye'deki bir genç ne ev alabilmekte, ne ev kiralayabilmekte ne de öğrenci olması durumunda özel yurtlarda kalabilmektedir.
24. KYK yurtları, ücret açısından görece uygun olsa da, barınma hakkı açısından ciddi niceliksel ve niteliksel sorunlar barındırmaktadır. 2023-2024 öğretim yılında Türkiye'de 6.950.142 üniversite öğrencisi varken²⁹, sadece 785 KYK yurdu bulunmakta ve bu yurtların kapasitesi 876.942 ile sınırlıdır³⁰.
25. Bu sorunun çözümü daha fazla yurt inşası iken, Türkiye mevcut yurtlara ek yataklar koyarak 14'e varan öğrenciyi bir odada yaşamaya zorlamaktadır. 2017-2018'den 2022-2023'e kadar KYK yurt sayısı 5 azalırken, kapasitenin 208.925 kişi artması³¹ bu durumu kanıtlar niteliktedir.

²¹ Endeksa. (2023). Emlak endeksi.

<https://www.endeksa.com/tr/blog/yazi/2023-3-cevrek-sonu-itibari-ile-turkiye-genelinde-konut-fiyatlarinda-yillik-artis-109-kiralarda-ise-136>

²² A.g.e.

²³ A.g.e.

²⁴ İstanbul Planlama Ajansı. (2023). *Kent gündemine bakış: İstanbul'da üniversiteli olmanın maliyeti.*

<https://ipa.istanbul/yayinlarimiz/genel/kent-gundemine-bakis-istanbulda-universiteli-olmanin-maliyeti/>

²⁵ Alagöz, G. (Temmuz 23, 2023). Üniversiteliler için kiralari ve yurt fiyatlarını araştırdık: Barınma sınava başlıyor. Hürriyet.

<https://www.hurriyet.com.tr/ekonomi/universiteliler-icin-kiralari-ve-yurt-fiyatlarini-arastirdik-barinmasinavi-basliyor-42303026>

²⁶ Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı. (Haziran 20, 2023). 2023 yılı ikinci altı ay için yeni asgari ücret 11 bin 402 TL olarak belirlendi.

<https://www.csqb.gov.tr/haberler/2023-yili-ikinci-alti-ay-icin-yeni-asgari-ucret-11-bin-402-tl-olarak-belirlendi/#:~:text=T.C.,Bin%20402%20TL%20olarak%20Belirlendi>

²⁷ Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı. (Aralık 27, 2023). 2024 yılında uygulanacak yeni asgari ücret 17 bin 2 TL olarak belirlendi. <https://www.csqb.gov.tr/haberler/2024-yilinda-uygulanacak-yeni-asgari-ucret-17-bin-2-tl-olarak-belirlendi/>

²⁸ Türkiye İşçi Sendikaları Konfederasyonu. (Temmuz 30, 2024). Temmuz 2024 açlık ve yoksulluk sınırı.

<https://www.turkis.org.tr/turk-is-temmuz-2024-aclik-ve-yoksulluk-siniri/>

²⁹ YÖK. (2023). Öğrenim düzeyine göre öğrenci sayısı. <https://istatistik.yok.gov.tr/>

³⁰ Millî Eğitim Bakanlığı. (2023). *Millî eğitim istatistikleri örgün eğitim raporu.* (2023).

https://sgb.meb.gov.tr/www/icerik_goruntule.php?KNO=508

³¹ A.g.e.

26. Bu durum karşısında KYK'lerde barınan gençler ciddi sağlık, hijyen ve kişisel alan ihlalleriyle birlikte yaşamaya mecbur bırakılmaktadır.³² Ekonomik kriz ve yetersiz denetim ve güvenlik önlemlerinin etkileriyle birleşen bu hak ihlalleriyle dolu yaşam alanları, KYK'lerde kalan öğrenciler arasında yaşanan intihar ve ölüm vakalarını artırmaktadır³³.

Politika önerileri

27. Kapsayıcı kalkınma hedeflerine uygun bir ulusal konut stratejisi oluşturulmalıdır. Bu strateji kapsamında konut bir meta olarak değil, bir insan hakkı olarak tanımlanmalıdır. TC Anayasası'nın konut hakkına ilişkin düzenlenen 57. Maddesi³⁴ bu yaklaşımı açıkça ve etkili bir biçimde ifade etmelidir.
28. Devlet öncülüğünde konut girişimleri gerçekleştirilmelidir. Spekülatif arazi tutumunu caydırmak için arazi değer vergileri uygulanmalı, konut piyasasındaki firmaların sosyal ihtiyaçlara hizmet etmelerini sağlamak amacıyla da sosyal etki tahvilleri hayata geçirilmelidir.
29. Spekülatif gayrimenkul alımlarına ve lüks konutlara yönelik vergiler uygulanarak konutun finansallaşmasını tetikleyen spekülatif talep kontrol altına alınmalıdır.
30. Konut fiyatlarındaki spekülatif artışları kontrol altına almak için kira kontrolü ve kira üst sınırı uygulamalarını hayata geçirmelidir. Boş konutların mülk sahiplerine mali teşvik ve yükümlülükler getirerek bu konutları sosyal konut piyasasına kazandırmalıdır.
31. Devlet, yeni ve uluslararası standartlara uygun KYK yurtları inşa etmeli ve var olan yurtlarda bu standartlara erişimi sağlayacak niteliksel iyileştirmeler yapmalıdır. Bu hizmetlerin tasarım, uygulama ve izleme süreçleri; barınma hizmetinin tamamıyla bir kamu hizmeti olarak görüldüğü süreçler olarak ele alınmalıdır.
32. KYK bütçe planlamalarına gençlerin ve gençlik örgütlerinin etkili, anlamlı ve sürdürülebilir katılımını sağlanmalıdır.
33. Devlet, düşük gelirli gençlere kira yardımı ve barınma hibeleri sağlamalı, öğrenci gençler için halihazırda var olan burs gibi destek mekanizmalarının mali kaynaklarını artırmalıdır.
34. Yerel yönetimlere daha fazla yetki ve kaynak aktarılmalıdır. Özellikle büyükşehirlerde yerel yönetimlerin konut politikalarını belirleme ve uygulama kapasiteleri artırılarak,

³² Fatima Çelik. (Aralık 1, 2023). Öğrenciler anlatıyor: KYK yurtlarında neler yaşıyor?. BBC News Türkçe. <https://www.bbc.com/turkce/articles/c51eel433eko>

³³ BirGün. (Haziran 1, 2024). KYK yurtlarında 15 günde 6 ölüm. <https://www.birgun.net/haber/kyk-yurtlarinda-15-gunde-6-olum-534328>

³⁴ TC. Anayasası. Madde 57. <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=2709&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5>

özellikle gençlerin sorun, ihtiyaç ve taleplerine uygun çözümler geliştirilmesi sağlanabilir.

Eğitim

35. 2020-2022 yılları arasında 1 milyon 113 bin üniversite öğrencisi okulu bırakmıştır.³⁵ Ancak bu verilerde öğrencilerin üniversiteyi bırakma nedenlerine yer verilmemektedir. Bunun yanı sıra, okuldan ayrılan öğrencilerin üniversitelerine bakıldığında İstanbul, Ankara, Kocaeli, İzmir ve Eskişehir’de bulunan üniversiteler ilk sıralarda yer almaktadır³⁶. Ekonomik kriz ve barınma krizinin büyükşehirleri daha derinden etkilediği göz önüne alındığında ekonomik nedenlerin başlıca okul bırakma sebeplerden olduğu çıkarımı yapılabilir.
36. Ülkenin en önemli sorunu olarak %33 ile hayat pahalılığının ardından %14.6 ile eğitim öne çıkmaktadır³⁷. Yaş gruplarına göre ülkenin en önemli sorunu incelendiğinde ise yükseköğretim yaş grubu olarak ele alınabilecek olan 18-24 yaş grubu için hayat pahalılığı (%29,2) ve eğitim (%19,6) en önemli iki sorundur.³⁸ Öğrencilerin son zamanlarındaki en büyük sorunu %64 ile ekonomik sorunlar, bunu %8 ile eğitim, sınavlar ve okul hayatı takip etmektedir.³⁹
37. Yükseköğrenim öğrencilerinin maddi destek için başvurduğu yerlerin başında bir devlet kurumu olan KYK gelmektedir. KYK’nın yükseköğrenim öğrencilerine sunduğu maddi destek ikiye ayrılmaktadır: burs ve kredi. Burslar öğrencilere karşılıksız olarak verilirken kredi alan öğrencilerin mezun olduktan sonra aldıkları krediyi devlete ödemeleri beklenmektedir. 2024 yılında kredi ve burs miktarları lisans öğrencileri için 2.000 TL, yüksek lisans öğrencileri için 4.000 TL, doktora öğrencileri için ise 6.000 TL olarak belirlendi. Bu miktarlar asgari ücretin sırasıyla %12, %14 ve %35’ine denk gelmektedir. Bunun yanı sıra, KYK tarafından öğrencilere verilen kredi ve burslar, gelire ve akademik performansa dayalı olarak belirlenmektedir.⁴⁰ Bu ve bütçe kısıtları nedeniyle başvuruda bulunan öğrencilerin büyük bir kısmı maddi destek olanaklarına erişememektedir. Erişenler ise asgari ücretin çok altında kalan burs ve kredilerle geçinememektedir. Bu nedenle, öğrenime devam ederken çalışmak zorunda kalan öğrenci sayısı artmaktadır.

³⁵ Yükseköğretim Kalite Kurulu. 2024 itibarıyla “Mezunlar Hariç Üniversiteden Ayrılan Öğrenci Sayısı” göstergesine ait önceki yıllara ait verileri Gösterge Değerleri Raporu’ndan kaldırmıştır.

³⁶ Euronews. (16 Ocak 2024). Türkiye’de son 5 yılda 2 milyon üniversite öğrencisi okulu bıraktı. <https://tr.euronews.com/2024/01/16/turkiyede-son-5-yilda-2-milyon-universite-ogrencisi-okulu-birakti>

³⁷ Türkiye İstatistik Kurumu. (2023). *Yaşam memnuniyeti araştırması 2022*. https://www.tuik.gov.tr/media/announcements/yasam_memnuniyeti_arastirmasi.pdf

³⁸ A.g.e.

³⁹ GoFor. (2024). *Gençlerin politik tercihleri araştırması 2024*. https://go-for.org/yayinlar/#flipbook-df_18448/1/

⁴⁰ Yılmaz, V. (2016). Youth welfare policy in Turkey in comparative perspective: a case of ‘Denied Youth Citizenship [Karşılaştırmalı bir perspektifle Türkiye’de gençlik refah politikası: Bir ‘reddedilmiş genç vatandaşlık’ vakası]. *Southeast European and Black Sea Studies* [Güneydoğu Avrupa ve Karadeniz Çalışmaları], 17(1), 41 - 55.

38. Bu veriler, yükseköğrenim öğrencilerinin öğrenimlerini sürdürmekte zorlandığını, derinleşen ekonomik kriz ve barınma krizinin ortasında geçinmekle eğitim arasında bir tercih yapmak zorunda bırakıldıklarını göstermektedir.
39. Üniversitelere Cumhurbaşkanı tarafından rektör atamaları, akademik özgürlük üzerindeki etkisini sürdürmektedir. 12 Eylül 1980 darbesinden sonra kurulan YÖK tarafından rektörlük seçimleri kaldırılmıştır. 1992'de rektörlerin belirlenme sürecini düzenleyen kanun maddesi değişti ve seçimler geri getirilmiştir. Kanuna göre, devlet üniversitelerinde rektör adayları, profesör unvanına sahip akademisyenler arasından önce öğretim üyeleri tarafından seçilmekte, daha sonra YÖK adayların üçünü Cumhurbaşkanının onayına sunmakta, en son da Cumhurbaşkanı rektörü atamaktaydı. 2016 yılında KHK ile seçimler tekrar kaldırılmış; devlet üniversitelerinde rektör YÖK tarafından önerilecek üç aday arasından Cumhurbaşkanınca atanmaktadır. Vakıf üniversitelerinde ise rektör, mütevelli heyetinin belirlediği adaya YÖK'ün olumlu görüş vermesinin ardından Cumhurbaşkanı tarafından atanmaktadır.⁴¹
40. Boğaziçi Üniversitesi'ne 2021 yılında Cumhurbaşkanı tarafından rektör atanmış olup, 3 seneyi aşkın süredir akademisyenler ve öğrenciler konuya dair eylemlerini sürdürmektedir. Bu süreçte akademisyenlerin bir kısmının ders vermesi engellendi, eylemlere katılan öğrencilerin öğrenci kartları iptal edilerek eğitim hakları ellerinden alındı, birçok öğrenci gözaltına alındı ya da tutuklandı, fakülte dekanları görevlerinden alınarak YÖK tarafından yeni atamalar yapıldı. Bu süreç, akademik özgürlüğe ve kurumsal özerkliğe yönelik artan ihlaller olarak değerlendirilmekte ve öğrencilerin eğitim hakkına yönelik bir saldırı olarak tanımlanmaktadır.⁴² Rektör atamaları, Boğaziçi Üniversitesi'nin yanı sıra Ortadoğu Teknik Üniversitesi, Yıldız Teknik Üniversitesi, İstanbul Üniversitesi dahil olmak üzere birçok üniversitede öğrencilerin ve akademisyenlerin tepkisiyle karşılandı.
41. Türkiye'de eğitime devam eden 205 üniversitede rektörler akademisyenlerin seçimi sonucunda değil, Cumhurbaşkanı tarafından atanıyor. Bu durum, hükümet yanlısı olmayan ya da akademik özgürlük ve ifade özgürlüğü çerçevesinde hükümet politikalarını eleştiren akademisyenlere ve öğrencilere yönelik baskıya dönüşüyor. Öte yandan, akademik özgürlüğü ve öğrencilerin eğitim haklarını kısıtlıyor ve liyakat tartışmalarını beraberinde getiriyor.
42. Atanan rektörler bu bağlamda öğrencilerin akademik özgürlüklerini kısıtlarken, bir yandan da bütçe kısıtlılıkları gibi söylemlerle öğrencilerin sosyalleşme alanlarını da politik amaçlar doğrultusunda kısıtlamaktadır. Ekonomik kriz sebebiyle iyi olma halinin en önemli unsurlarından olan eğlence ve kültür etkinliklerinin ücretsiz olarak

⁴¹ BBC News Türkçe. (Ocak 8, 2021). Boğaziçi: Türkiye'de rektörlük seçimleri 75 yılda nasıl değişti? 2016 sonrası atamalar üniversiteleri nasıl etkiledi? <https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-55585169>

⁴² Scholars at Risk Network. (Şubat 22, 2022). *Restore Academic Freedom and Autonomy at Boğaziçi University* [Boğaziçi Üniversitesi'nde Akademik Özgürlüğü ve Özerkliği Geri Getirin]. [Açık mektup]. <https://www.scholarsatrisk.org/wp-content/uploads/2022/02/SAR-Letter-RE-Bogazici-University-2022.02.02.pdf>

sağlandığı sayılı kurumlardan olan üniversitelerde öğrenci festivalleri öğrencilerin bir araya gelmesini engellemek amacıyla yasaklanmakta ve bu gibi etkinliklere olan erişim git gide kısıtlanmaktadır⁴³.

Politika önerileri

43. Yükseköğrenimi sürdüren öğrencilerin geçimlerini sürdürebilecekleri maddi destek imkanları burs ve kredilerin ötesine geçerek çeşitlendirilmeli ve mali değer olarak artırılmalıdır. Bu imkanlar Devlet tarafından sunulmalı ve geri dönüşsüz ve karşılıksız olmalıdır.
44. Maddi desteklerin mali değerleri reel enflasyon oranları ve yaşam maliyetlerindeki artışlar göz önüne alınarak ekonomik gerçeklikleri tam olarak yansıtacak bir biçimde belirli periyotlarla güncellenmelidir. Bu süreçte genel geçer yaklaşımlardan uzak durulmalı ve bölgesel ekonomik ihtiyaç ve talep farklılıkları göz önünde bulundurulmalıdır.
45. Üniversitelerin başta rektörlük olmak üzere yönetim kadrolarının demokratik yollarla seçilmesini düzenleyen düzenlemeler yapılmalıdır. Bu çerçevede, rektör atamalarına ilişkin 2016 yılında yayımlanan KHK iptal edilmelidir. Kayyum rektör sürecinde hak kaybına uğrayan akademisyenler ve öğrencilerin hak kayıpları tazmin edilmelidir.

Siyasal katılım

46. Gençlerin siyasal katılımı, diğer toplumsal grupların da olduğu gibi, kompleks bir sürece işaret etmektedir. Bunun yanı sıra, gençler genç olmaları nedeniyle siyasal katılım haklarını kullanmakta zorluklar yaşamaktadır. Anti-demokratik uygulamalar, bu zorlukları pekiştirmektedir. Bu bağlamda gençlerin siyasal katılımı, formal ve non-formal olarak ikiye ayrılabilir. Non-formal katılım, örgütlenme özgürlüğü başlığı altında ele alınmıştır.
47. Formal katılım bağlamında, gençlerin yalnızca %5'i siyasi partilere ve gençlik kollarına üye olduklarını belirtmektedir.⁴⁴ Genç kadınlarda bu oran %3 iken genç erkeklerde bu oran %6'dır. Siyasi partiler de dahil olmak üzere herhangi bir toplumsal kuruluşa üye olmama nedenleri sorulduğunda "İlgilenmiyorum" (%48) ve "Zamanım yok" (%27) cevapları öne çıkmaktadır. Gençlerin gündelik yaşamlarını ve somut yaşam koşullarını merkezine alan politikaların ve siyasi gündemlerin olmaması, gençlerin siyasal katılım mekanizmalarına yönelik kuşkuçuluğunu ve mesafesini artırmaktadır.

⁴³ Gazete Duvar. (Mayıs 21, 2024). Üniversitede şenlik yasakları: 'Pahalılık nedeniyle festivaller eskisinden daha önemli'. <https://www.gazeteduvar.com.tr/universitelerde-senlik-yasaklari-pahalilik-nedeniyle-festivaller-eskisinden-daha-onemli-haber-1692478>

⁴⁴ GoFor. (2024). Gençlerin politik tercihleri araştırması 2024. https://go-for.org/yayinlar/#flipbook-df_18448/1/

48. Türkiye’de 18-30 yaş grubu, nüfusun %20’sini, seçme ve seçilme hakkına nüfusun ise yaklaşık %25’ini oluşturmaktadır⁴⁵. Fakat gençlerin nüfus içindeki oranı, genel ve yerel seçimlerde temsiliyete yansımamaktadır. 2023 genel seçimlerinde seçilen 600 milletvekilinden sadece 5’i gençtir. Tüm adayların %18,6’sı 18-30 yaş grubundan iken, genç adayların sadece %0,206’sı seçilebilmekte ve seçilen genç temsilciler tüm seçilmişlerin sadece %0,83’ünü oluşturmaktadır.⁴⁶ 2024 yılında gerçekleşen yerel seçimlerde ise seçilen genç büyükşehir belediye başkanı bulunmamakta, seçilen belediye başkanlarının yalnızca %0,82’sini gençler oluşturmaktadır.⁴⁷ Gençlerin resmi siyasi süreçlere katılımının önünde yasal bir engel bulunmamakla birlikte, gençler yapısal engellerle karşılaşmaktadır. Özellikle siyasetin finansmanı ve siyasi partilere katılım koşulları, gençlerin "resmi siyasi mekanizmalara" katılımını engelleyen bariyerler ("cam tavan") oluşturmaktadır.
49. 2016 ve 2019 yıllarında gerçekleşen yerel seçimlerden sonra Kürt nüfusunun yoğun olduğu illerde seçilen belediye başkanlarının yerine kayyum atanması, gençlerin siyasal katılımını olumsuz etkilemiştir. Bu süreçte kadınlara ve gençlere yönelik hizmetler sekteye uğramıştır. Belediyelerin bünyesinde bulunan birçok gençlik merkezi başka kamu kurumlarına devredilmiş, toplumsal cinsiyet ve gençlik katılımını önceleyen politika ve hizmetler askıya alınmıştır⁴⁸. Avrupa Yerel Yönetimler Özerklik Şartı’nı ihlal eden bu uygulamalar, Kürt nüfusunun yoğun olduğu illerde gençlerin siyasal katılım hakkını sekteye uğratmıştır.
50. Türkiye’nin güncel ulusal gençlik politikası bulunmamaktadır. Farklı gençlik gruplarının ve gençlerin örgütlendiği gençlik örgütlerinin katılımıyla, kapsayıcı ve katılımcı süreçler yürütülerek bir gençlik politikası oluşturulmaması, gençlerin kendi hayatlarını etkileyen politikalarda söz sahibi olmasını engellemektedir.
51. Bunun yanı sıra, Türkiye tarafından tanınan bir Ulusal Gençlik Konseyi bulunmamaktadır. GoFor, YFJ’de Türkiye’yi Ulusal Gençlik Konseyi olarak temsil etmektedir. Fakat Türkiye, GoFor’un bu temsiliyetini tanımamaktadır. Gençlik örgütlerinin çatı kuruluşu ve hak temelli gençlik politikalarını savunan Türkiye Ulusal Gençlik Konseyi’nin Türkiye tarafından tanınmaması, gençlerin siyasal katılımını gölgelemekte; gençlerin ulusal çapta oluşturulan gençlik politikalarının yapım süreçlerine katılmasını engellemektedir.

⁴⁵ TÜİK. (2024). Adrese dayalı nüfus kayıt sistemi sonuçları, 2023.

<https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Adrese-Dayali-Nufus-Kayit-Sistemi-Sonuclari-2023-49684>

⁴⁶ YSK Açık Veri. (2023). Milletvekili Seçimleri (14 Mayıs 2023), Seçilen milletvekillerinin yaş grubu dağılımı.

<https://acikveri.ysk.gov.tr/aday-istatistik/secilen-parti-yasgrubu>

⁴⁷ YSK Açık Veri. (2024). Belediye Başkanlığı Seçimleri (31 Mart 2024), Seçilen belediye başkanlarının yaş grubu dağılımı.

<https://acikveri.ysk.gov.tr/aday-istatistik/secilen-parti-yasgrubu>

⁴⁸ Özgürlük için Hukukçular Derneği. (2024). Kent hakkı bağlamında kayyum uygulamaları.

<https://ozgurlukicin hukukcular.org/tr/detay/kent-hakki-baglaminda-kayyum-uygulamalari#>

52. Türkiye, Batı Balkanlar ve Türkiye bölgesinde gençlik katılımında sonuncu sırada yer almaktadır⁴⁹. Siyasi makamlarda bulunan genç sayısının az olması, ulusal düzeyde gençlik politikası olmaması ve gençlik katılımı mekanizması bulunan yerel yönetimlerin az olması bu düşük sıralamanın nedenlerindedir⁵⁰. Benzer olarak, gençlik gelişim endeksinde Türkiye, Avrupa'da en düşük sırada yer almaktadır⁵¹. Ülkelerin endeks skoru ve GSYİH'leri karşılaştırıldığında ise Türkiye'nin küresel trendin çok altında kaldığı görülmektedir⁵².

Politika önerileri

53. Gençlerin siyasete katılımını erişilebilir kılmak için siyasetin finansmanı reforme edilmelidir. Genç adaylar için seçim kampanyalarında kullanılacak kamu fonlarının artırılması, gençlerin siyasi partilerde ve seçimlerde daha aktif rol almasını sağlayabilir. Ayrıca gençler için adaylık ücretleri düşürülmeli ve seçim kampanyalarında gençlere yönelik teşvik paketleri sunulmalıdır.
54. Siyasi partilerde gençlik kollarının ötesinde, partilerin yönetim kurullarında ve aday listelerinde gençler için belirli, etkili ve anlamlı bir kota uygulanmalıdır. Özellikle seçimlerde genç adayların seçilebilir sıralarda yer almasını sağlamak ve hali hazırda var olan ancak uygulanmayan ya da suistimal edilen kota uygulamalarının reformu için yasal düzenlemeler yapılmalıdır.
55. Gençlerin siyasete katılımını sağlamada en etkin kurum olan ulusal gençlik konseyi, Türkiye'de hayata geçirilmelidir. Hali hazırda Türkiye Ulusal Gençlik Konseyi olarak hem ulusal hem de uluslararası alanda faaliyet gösteren ancak resmen tanınmayan GoFor'un yasal statüsü Ulusal Gençlik Konseyi olarak tanınacağı şekilde tanımlanmalıdır. Bu tanıma, gençlerin ulusal düzeydeki politika yapım süreçlerine aktif ve anlamlı olarak katılmalarını mümkün kılacaktır.
56. Belediyeler, gençlerin karar alma süreçlerine katılımını sağlayacak mekanizmalar geliştirmelidir. Gençlik meclisleri kurulmalı ve bu meclislerde alınan kararlar belediyelerin karar alma süreçlerine dahil edilmelidir. Ayrıca gençlere yönelik yerel projeler için özel bütçeler ayrılmalı ve gençlerin kendi projelerini hayata geçirebilmeleri için fonlar merkezi ve yerel yönetimler tarafından sağlanmalıdır.
57. Gençlerin kendi yaşamlarını etkileyen politikaların şekillendirilmesinde söz sahibi olmalarını sağlamak için kapsayıcı bir ulusal gençlik politikası oluşturulmalıdır. Bu

⁴⁹ YouthHub. (2023). *Youth participation index: Monitoring report of political, social and economic participation of youth 2022* [Gençlik katılım endeksi: Gençliğin siyasal, sosyal ve ekonomik katılımına ilişkin izleme raporu 2022]. https://youthwbt.eu/wp-content/uploads/2023/12/Divac_YPI-2022_Brosura-210x297mm-1.pdf

⁵⁰ A.g.e.

⁵¹ YFJ. (2023). *Youth progress index 2023* [Gençlik gelişim endeksi]. <https://www.youthforum.org/files/Youth-Progress-Index-2023.pdf>

⁵² A.g.e.

süreçte gençlik örgütleri, sivil toplum kuruluşları ve farklı gençlik gruplarının aktif katılımı sağlanmalı, politika yapım süreçleri şeffaf ve demokratik olmalıdır.

58. Demokratik seçimlerle göreve gelen yerel yöneticilerin yerine kayyum atanması uygulamasına son verilmelidir. Özellikle Kürt nüfusunun yoğun olduğu bölgelerde gençlerin siyasal katılımını olumsuz etkileyen bu uygulamalar, demokratik sürece zarar vermekte ve gençlerin siyasete güvenini sarsmaktadır.
59. Türkiye’de gençlerin siyasal katılımını artırmak için muhalefet partilerine ve örgütlenmeye yönelik anti-demokratik uygulamalar kaldırılmalıdır.

İfade özgürlüğü

60. İfade özgürlüğü, Türkiye’nin de tarafı olduğu İHEB, İHAS ve UMSHS kapsamında korunan bir haktır. Anayasanın 26. maddesi⁵³ de bu doğrultuda hakkı tanımlamış ve ne zaman sınırlanabileceğini belirtmiştir. Burada tanımlanan kısıtlama uluslararası sözleşmelere uygun bir kısıtlama olsa da kanunların uygulanış şekli bu hakkı ihlal etmektedir. TCK 125, 215, 216, 299, 301, 318. maddeler⁵⁴ ve 2911 Sayılı Kanunun⁵⁵ uygulanmasında kanunların yetki alanları oldukça geniş tanımlanarak ifade özgürlüğü hakkının ihlal edildiği görülmektedir. İHAM verilerine göre ifade özgürlüğü konusunda verilen ihlal kararları arasında Türkiye birinci sırada yer almaktadır.⁵⁶
61. Adalet Bakanlığı istatistiklerinde “Devletin egemenlik alametlerine ve organlarının saygınlığına karşı suçlar” (TCK 299 ve 301)⁵⁷ birleştirilerek veriler açıklanmaktadır.⁵⁸ Bu konuda yapılan ayrıştırmış veri taleplerine ise olumsuz cevap verilerek bilgi alma özgürlüğü ihlal edilmektedir.⁵⁹ Resmi verilere göre 2019- 2023 arasında 68.139 kişi bu maddeler nedeniyle yargılanmıştır. 2023 yılında verilen kararlara baktığımızda 1602 mahkumiyet, 1982 HAGB, 1774 beraat kararı verilmiştir.⁶⁰ İHAM bu konuda

⁵³ TC Anayasası. Madde 26. <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=2709&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5>

⁵⁴ Türk Ceza Kanunu, #5237. (2004). <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=5237&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5>

⁵⁵ Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu, #2911. (1983).
<https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=2911&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5>

⁵⁶ Doğruluk Payı. (2021). AİHM’de Türkiye’ye yönelik davalar ve hükmedilen kararlar.
https://www.dogrulukpayi.com/bulten/avrupa-insan-haklari-mahkemesinde-turkiye-ye-yonelik-davalar-ve-hukmedilen-kararlar?ad_source=1&qclid=Cj0KCQjww5u2BhDeARIsALBuLnMNxU-cpvho12Yfdjj4ePKj18Y9YF8Zh0-7Jp9aqmqQGbnsc6d_ZAaAuDZEALw_wcB

⁵⁷ Türk Ceza Kanunu, #5237. (2004).
<https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=5237&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5>

⁵⁸ Adli Sicil ve İstatistik Genel Müdürlüğü. (2024). Adalet istatistikleri 2023.
https://adlisicil.adalet.gov.tr/Resimler/SayfaDokuman/22042024115644ADAlet_ist-2023CALISMALARI59.pdf

⁵⁹ Anka Haber Ajansı. (Temmuz 12, 2024). Cumhurbaşkanı’na hakaret suçu yargılamaları... CHP’li Demir: "Adalet Bakanlığı verileri gizliyor".
https://ankahaber.net/haber/detay/cumhurbaskanina_hakaret_sucu_yargilamalari_chpli_demir_adalet_bakanligi_verileri_gizliyor_187570

⁶⁰ BirGün. (Nisan 7, 2024). Binlerce kişiye, "Cumhurbaşkanı’na hakaret" suçlaması: Yargı, iktidarın sopası.
<https://www.birgun.net/haber/binlerce-kisiye-cumhurbaskanina-hakaret-suclaması-yargi-iktidarın-sopası-520170>

Pakdemirli/Türkiye, Artun ve Güvener/Türkiye kararlarında bireylerin ifade özgürlüğünün sınırlarının devlet büyüğünden daha geniş olduğunu ve aksi yöndeki ceza hukuku hükümlerinin İHAS 10. madde ihlali olduğuna hükmetmiştir. Resmi olarak güncel ceza infaz kurumu istatistikleri paylaşılmamaktadır. Kurum tarafından son yayınlanan istatistiğe göre 2022 mart ayında toplam hükümlü ve tutuklu sayısı 314.502 iken 18-40 yaş arası 202.212 kişi en büyük grubu oluşturmaktadır. Bu kişilerin hangi suçlardan dolayı ceza infaz kurumunda bulunduğu verisi ise bulunmamaktadır.⁶¹

62. Gençlerin %37'si en önemli insan hakkının ifade özgürlüğü olduğunu belirtiyor. Gençler ifade özgürlüğünün kısıtlandığını ve hükümet tarafından sınırının çizildiğini söylüyor.⁶²Türkiye'de ifade özgürlüğünün en net sınırlandığı alanlardan birisi internet sitelerine getirilen erişim engelleri. 2022 yıl sonu verilerine göre 712 binden fazla alan adı, 150 binden fazla URL ve 55 binden fazla Tweet için erişim engeli getirilmiş durumda. Erişim engeli getirilen içeriklere ilişkin öne çıkan bir bulgu ise engellemelerin büyük çoğunluğunun yargı kararı olmaksızın BTK tarafından yapılıyor olmasıdır.⁶³
63. 2022 yılında yürürlüğe giren ve dezenformasyon yasası olarak bilinen 7418 sayılı kanun⁶⁴ uyarınca gerçeğe aykırı bilgiyi yayan kişiler hakkında hapis cezası getirmektedir. Bu kanun kapsamında sosyal medya siteleri ve internet sitesi yer sağlayıcıları için de çeşitli düzenlemeler getirilmiştir. Yasada yer alan tanımların muğlaklığı endişe ile karşılanmaktadır. Şubat 2023'te depremler hakkında paylaşım yapan 78 kişinin gözetimine alındığı, 613 sosyal medya kullanıcısının takibe alındığı ve 293 kişi hakkında yasal işlem başlatıldığı, sosyal medya araçlarına erişimin kısıtlandığı raporlanmıştır.⁶⁵
64. 2023 verilerine bakıldığında RTÜK tarafından verilen cezalar da ifade özgürlüğüne ilişkin önemli veriler sunmaktadır. Kurum yıl içinde 63 kere para cezası (Toplamda 70.000.000 TL), 1289 gün ekran karartma cezası verdi. Ceza verilen yayınların içeriklerine bakıldığında hükümete yönelik eleştiriler, LGBTİ+'lar gibi toplumsal grupların haklarını gözetilen yayınlar öne çıkmaktadır. Muhafız içerikte yayın yapan kanallara verilen cezalar iktidara yakın yayınlar yapan kurumlara verilen cezaların ise

⁶¹ Ceza ve Tevkif Evleri Genel Müdürlüğü. (2022). Ceza infaz kurumlarında bulunan tutuklu ve hükümlülerin yaş gruplarına göre dağılımları. <https://cte.adalet.gov.tr/Resimler/Dokuman/istatistik/istatistik-4.pdf>

⁶² Hafıza Merkezi. (2022). Gençlerin insan hakları algısı: Kamuoyu araştırması. <https://konda.com.tr/uploads/konda-hafiza-merkezi-genclerin-insan-haklari-algisi-3-1d5d738c15179fff1a3c31f279b2225cc860ebc218bb1f955ae77d2d1dc116d9.pdf>

⁶³ Akdeniz, Y., & Güven, O. (2023). Sulh ceza hakimliklerinin gölgesinde anayasa mahkemesi. İfade Özgürlüğü Derneği. https://ifade.org.tr/reports/EngelliWeb_2022.pdf

⁶⁴ Basın Kanunu ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun, #7418. (2022). <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2022/10/20221018-1.htm>

⁶⁵ Freedom House. (2024). Turkey: Freedom in the world 2024 [Türkiye: Dünyada özgürlük 2024]. <https://freedomhouse.org/country/turkey/freedom-world/2024>

35 katı olarak kaydedildi.⁶⁶ Geleneksel radyo ve televizyon yayınlarının yanı sıra çevrimiçi yayın platformları, sosyal medya ve video içerik programları da RTÜK tarafından denetlenmekte ve “Türk Aile Yapısına Uygunluk”, “genel ahlak” gibi muğlak maddelerle içerikler sansürlenmekte ve cezai işlem uygulanmaktadır.⁶⁷

65. 7179 Numaralı Askeralma Kanunu⁶⁸, 20 yaşını doldurmuş ve gerekli sağlık koşullarını sağlayan her erkek için askerlik hizmetini zorunlu tutmaktadır. Askerlik hizmeti için bugünün bedeliyle 217.871,04 TL⁶⁹ ödeyenler için 28 gün, herhangi bir ücret ödemeyenler için 6 aylık süre zorunlu olarak belirtilmiştir. Bu bedel yaklaşık 13 aylık asgari ücrete denk gelmektedir. Bu haliyle eşitsiz bir durum yaratmaktadır. Kanunlarda vicdani ret hakkı tanınmadığı gibi askerliğe alternatif başka bir hizmet de bulunmamaktadır. Vicdani reddini açıklayanlar ya da herhangi bir sebeple askerlik dönemi geldiği halde askere gitmeyenlerin çeşitli hakları kısıtlanmaktadır. Seçme ve seçilme hakkı, sigortalı bir işte çalışma hakkı, eğitim hakkı ve seyahat özgürlüğü kısıtlanmakta askere gidilmeyen her gün için para cezası uygulanmaktadır.⁷⁰

Politika önerileri

66. İfade özgürlüğünü sınırlayan TCK maddelerinin uluslararası hukuka uygun olarak yeniden düzenlenmesi, bu alandaki verilerin şeffaf bir şekilde açıklanması gerekmektedir.
67. Erişim engelleri bilgi alma ve ifade özgürlüklerini ihlal etmektedir. Mahkeme kararı olmaksızın erişim engeli getirilmesi kanunen engellenmeli, dijital kanallarda ifade özgürlüğünü temin edecek yasal düzenlemeler yapılmalıdır.
68. Dezenformasyon ve bilgi kirliliği ile mücadele için uluslararası hukuka uygun yeni düzenlemeler yapılmalı, mevcut mevzuatta bulunan muğlak ifadeler kaldırılmalı ve sosyal medya üzerinden ifade özgürlüğü ve eleştiri hakkını güvence altına alacak düzenlemeler yapılmalıdır.
69. RTÜK’ün yayınlar üzerindeki geniş yetkileri sınırlandırılmalı, mevzuat muğlak ifadelerden arındırılarak uluslararası standartlara uygun hale getirilmelidir. Abone olarak izlenen yayınlarla ücretsiz ve herkesin erişimine açık yapılan yayınların aynı mevzuata göre denetlenmesi uygulaması ve RTÜK’ün temsilci dağılımının genel seçimlerde çoğunluğa sahip olan parti lehine oluşması düzenlemesi kaldırılmalıdır.

⁶⁶ Medya ve Hukuk Çalışmaları Derneği (MLSA). (Mart 16, 2024). MLSA RTÜK’ün 2023 karnesini çıkardı: ‘Her zamanki’lerin yanında deprem, seçimler ve kriz. <https://www.mlsaturkey.com/tr/mlsa-rtuk-2023-karnesi>

⁶⁷ Medya ve Hukuk Çalışmaları Derneği (MLSA). (2024). Yok edici bir sansür mekanizması olarak: RTÜK. <https://www.mlsaturkey.com/tr/yok-edici-bir-sansur-mekanizmasi-olarak-rtuek>

⁶⁸ Askeralma Kanunu, #7179. (2019). <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=7179&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5>

⁶⁹ Milli Savunma Bakanlığı. (2024). 01 Temmuz - 31 Aralık 2024 tarih aralığını kapsayan bedelli askerlik müracaat duyurusu. <https://www.msb.gov.tr/Askeralma/Duyuru/02df52ce9b0d476aaee8e08f26ecca46>

⁷⁰ Vicdani Ret Derneği. (2021). *Türkiye’de Askerlik Hizmetine Karşı Vicdani Ret Raporu*. <https://vicdaniret.org/turkiyede-askerlik-hizmetine-karsi-vicdani-ret-raporu-yayinda/>

70. Zorunlu askerlik uygulaması kaldırılarak İHAM'ın da kararlarında belirttiği gibi alternatif hizmetler geliştirilmelidir. Vicdani red hakkı yasal olarak tanınmalı askerliğe gitmeyen kişiler için uygulanan hak kısıtlamaları ortadan kaldırılmalıdır.

Ayrımcılıkla mücadele

71. Ayrımcılık, İHEB, İHAS ve ICERD kapsamında yasaklanmış ve devletlere ayrımcılıkla mücadele bakımından sorumluluklar vermiştir. Türkiye, ICERD'nin 22. maddesine adalet divanına başvurulmadan önce açık muvafakatının olması gerektiğini söyleyen bir çekince belirtmiştir.

72. İç hukukta ise Anayasa Madde 10 Ayrımcılık Yasağını⁷¹, TCK Madde 122 Nefret ve Ayrımcılık Suçunu⁷² düzenlemiş olsa da her iki tanım da kısıtlı bir yaklaşım içermektedir. Benzer şekilde 6701 sayılı TİHEK Kuruluş Kanunu⁷³ da bu kısıtlı tanımlamayı izlemiştir. Bu kısıtlı tanımlama TİHEK'in CYCK temelli ayrımcılık başvurularını kuruluş kanununda yer almadığını söyleyerek reddetmesine yol açmıştır.⁷⁴ Yine aynı kısıtlı tanımlama nedeniyle Türkiye'de resmi olarak raporlanan nefret suçu vakaları ile STÖ'ler tarafından hazırlanan raporlar arasında da büyük farklılıklar mevcuttur. Örneğin Türkiye'nin AGİT'e sunduğu raporlarda dini temelli nefret suçları resmi olarak raporlanırken ırkçı, yabancı düşmanı, cinsiyet temelli ve LGBTİ+ karşıtı nefret suçları sadece STÖ raporlarında yer almaktadır.⁷⁵

73. Örgün eğitim sistemi içerisinde sadece 4. sınıf öğrencilerine verilen İnsan Hakları, Vatandaşlık ve Demokrasi dersi kapsamında ayrımcılık konusu işlenmekte ve 12 senelik eğitim programı içerisinde başka bir ders bulunmamaktadır.⁷⁶

74. Ayrımcılık Algısı Araştırmasına göre katılımcıların %32,9'u çok fazla ayrımcılık yapıldığını düşünüyor. Katılımcılara göre, siyasi görüşe dayalı ayrımcılık %73,5, sığınmacı, mülteci ve göçmenlere yönelik ayrımcılık %58,1, cinsel yönelime dayalı ayrımcılık %56,1, cinsiyete dayalı ayrımcılık %57,1, etnik köken ayrımcılığı ve din ve inanç temelindeki ayrımcılık ise %50 seviyesinde. Katılımcıların %43,4'ü ayrımcılığa uğradığını söylerken, ayrımcılığa uğrayanların %84,2'si bu ayrımcılık karşısında

⁷¹ Türkiye Cumhuriyeti Anayasası. Madde 10.

<https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=2709&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5>

⁷² Türk Ceza Kanunu, #5237. (2004). <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=5237&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5>

⁷³ Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu Kanunu, #6701. (2016).

<https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=6701&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5>

⁷⁴ Tar Y. (2021). Kronoloji: Adında insan hakları ve eşitlik olan bir kurumun LGBTİ+ hakları karşıtlığı. Kaos GL.

<https://kaosgl.org/haber/kronoloji-adinda-insan-haklari-ve-esitlik-olan-bir-kurumun-lgbti-haklari-karsitligi>

⁷⁵ AGİT. (2023). 2022 hate crime report for Turkey [Türkiye'nin nefret suçu raporu 2022].

<https://hatecrime.osce.org/turkey?year=2022>

⁷⁶ Milli Eğitim Bakanlığı. (2024). Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli öğretim programları. <https://mufredat.meb.gov.tr/>

herhangi bir mekanizmaya başvurmamıştır.⁷⁷ TİHEK 2021 raporunda “Gençlerin temel hak ve özgürlüklere etkin erişimini sağlayacak ve gençlere yönelik ayrımcılıkla mücadele edebilecek özel bir koruma mekanizmasının ve gençlik haklarına yönelik kapsamlı düzenlemelerin hayata geçirilmesi” önerisini sunmuş ancak bu konuda kamuda bir adım atılmamıştır.⁷⁸

75. Seçim dönemlerinde artmakla beraber siyasetçiler ve karar alıcılar nefret söylemlerini üreten ve yayan konumda olabilmektedir. Bu doğrultuda LGBTİ+’lar⁷⁹, Kürtler⁸⁰, Romanlar⁸¹, sığınmacılar⁸² ve daha pek çok grup bu söylemin hedefi olmaktadır.

Politika önerileri

76. Nefret suçu yasasının tanımı genişletilerek kapsayıcı hale getirilmeli, ayrımcılıkla mücadele için etkin raporlama mekanizmaları ve önleyici uygulamalar geliştirilmelidir. CERD , Türkiye’nin 4. ila 6. Periyodik Raporları ile ilgili Sonuç Gözlemleri’nde (CERD/C/TUR/CO/4-6) Türkiye’ye verdiği siyasetçilerden gelenler dahil nefret söyleminin kınanması, nefret suçlarına karşı etkin soruşturma ve detaylı ayrıştırılmış istatistik tutma gibi tavsiyeleri uygulanmalıdır.
77. Müfredat ayrımcı söylem ve yaklaşımlardan arındırılmalı, çeşitliliği, insan haklarını ve ayrımcılık karşıtlığını destekleyen ders içerikleri geliştirilmelidir.
78. Gençlerin maruz kaldığı ayrımcılıkla mücadele edebilmek için yasal düzlemde gençlik gruplarının ihtiyaçlarını da içeren net bir gençlik tanımı yapılmalı, gençlik hakları ve yaşa bağlı ayrımcılık ayrımcılıkla mücadele mevzuatının bir parçası haline getirilmelidir. Gençlere yönelik ayrımcılıkla mücadele konusunda uygulamalar geliştirilmelidir.
79. Siyasetçilerin ve kamu kurumu temsilcilerinin ürettiği nefret söylemiyle mücadele için özel mevzuat düzenlemeleri yapılmalı ve siyasette nefret söylemine karşı etkin mücadele yöntemleri geliştirilmelidir.
80. Ulusal insan hakları mekanizmalarının bağımsız ve etkin çalışması sağlanmalı, hak ihlallerine yönelik sistematik izleme, raporlama, tavsiye verme çalışmaları yürütmeleri sağlanmalıdır.

⁷⁷ Eşit Haklar İçin İzleme Derneği. (2022). *Türkiye’de Ayrımcılık Araştırması: Kasım 2022*.

<https://www.esitlikizlememerkezi.org/turkiyede-ayrimcilik-arastirmasi-kasim-2022/>

⁷⁸ TİHEK. (2023). *Gençlik Hakları*. https://www.tihék.gov.tr/public/editor/uploads/gen%C3%A7likhaklari_.pdf

⁷⁹ Unikuir Derneği. (2023). *Cumhurbaşkanlığı ve 28.Dönem Milletvekilliği Seçimlerini LGBTİ+ Hakları Bağlamında İzleme Raporu*. <https://www.unikuir.org/assets/public/projects/dosyalar/2023-08-cumhurbaa-kanla-a-a-ve-28-da-nem-milletvekillia-i-sea-imlerin-i-lgbta-haklara-baa-lama-nda-a-zleme-raporu.pdf>

⁸⁰ Adal H. (Şubat 10, 2021). Nefret söylemi: Siyasetin çok ilkel bir biçimi. *Bianet*.

<https://bianet.org/haber/nefret-soylemi-siyasetin-cok-ikel-bir-bicimi-238978>

⁸¹ A.g.e.

⁸² Pınarbaşı, M. S. (2023). Türkiye’de milliyetçi siyasetçilerin suriyeli sığınmacılara bakışlarının nefret söylemi bağlamında incelenmesi. *Bilgi Sosyal Bilimler Dergisi*, 25(1), 1-29.

Örgütlenme özgürlüğü

81. Örgütlenme özgürlüğü, Türkiye'nin de taraf olduğu UMSHS, ILO 87, 98 ve 151 nolu sözleşmeler ve İHAS içerisinde detaylı bir şekilde tanımlanmıştır. Ulusal kanunlar düzeyinde örgütlenme alanı dernekler, vakıflar, siyasi partiler ve sendikalar ile kısıtlı bir şekilde tanımlanmıştır. Bu kısıtlı tanımlama sivil inisiyatifler, öğrenci toplulukları gibi informal ya da kısmen formal yapıları dışarıda bırakmaktadır. Uygulamada İHAS 11 ve 13. maddeler ve Anayasa Madde 33⁸³ herkesin örgütlenme özgürlüğünü güvence altına alsa da bu konuda mevzuat eksikliği bulunmaktadır.⁸⁴ İlgili bölümde detaylı bir şekilde açıklanan nefret suçlarıyla ve ayrımcılıkla mücadele tek başına örgütlenme özgürlüğünün konusu olmasa da mevzuat eksikliği, uygulamada devletin kısıtlı yaklaşımı ve karar alıcıların da nefret suçunu üreten konumda olması örgütlenmenin önünde engel oluşturmaktadır.
82. Gençlerin %73'ü herhangi bir yerde örgütlü olmadığını söylerken en çok örgütlenen alan %12 ile öğrenci topluluklarıdır. Örgütlenmeme nedeni olarak sırasıyla ilgim yok, zamanım yok, fişlenmekten korkuyorum cevapları öne çıkmaktadır.⁸⁵
83. 2015-2019 yılları arasında örgütlenme özgürlüğünü kullanan 2077 öğrenci gözaltına alınmış, 203 öğrenci tutuklanmış, 658 öğrenciye dava açılmış, 152 öğrenci hapis cezası almış, 720 öğrenci yaralanmış, 23 öğrenci ise yaşamını kaybetmiştir.⁸⁶ Kampüslerde örgütlenme özgürlüğü konusuna derinlemesine baktığımızda, öğrenci kulüplerinin kapatılması, faaliyetlerinin engellenmesi, polis ve özel güvenlik müdahaleleri, yasaklar, disiplin soruşturmaları ve cezai yaptırımlar karşımıza çıkmaktadır.⁸⁷
84. Son beş yılda öne çıkan iki büyük öğrenci hareketi bu konuda önemli bir örnek sağlamaktadır. İki 2. Ocak 2021 tarihinde Boğaziçi Üniversitesi'ne eski AK Parti Milletvekili Aday Adayı Melih Bulu'nun rektör olarak atanması ile başlayan Boğaziçi eylemleri, ikincisi ise yurt yetersizliği ve yüksek kiralar nedeniyle başlayan "Barınamıyoruz" eylemleridir. Her iki eylem de başladığı tarihten itibaren ülke geneline yayılmış ve etkileri günümüzde de devam etmektedir. Bu iki eylemde de örgütlenme hakkını kullanmak isteyen gençler polis müdahalesi, davalar, gözaltılar, tutuklamalara maruz kalmış eylemlere katılıp hakkında soruşturma başlatılan öğrenciler KYK

⁸³ TC Anayasası. Madde 33. <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=2709&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5>

⁸⁴ Karan U. (2018). *Örgütlenme ve toplanma özgürlüğü*. Avrupa Konseyi.

https://www.anayasa.gov.tr/media/3546/03_organlenme_toplanma.pdf

⁸⁵ GoFor. (2024). *Gençlerin politik tercihleri araştırması 2024*. https://go-for.org/yayinlar/#flipbook-df_18668/1/

⁸⁶ Türkiye İnsan Hakları Vakfı. (2021). *Demokratik yurttaşlık alanının daraltılması TİHV Akademi bilgi notu 1: Öğrencileri hedef alan ifade, toplantı, gösteri ve örgütlenme özgürlüğü ihlalleri (2015-2019)*.

https://tihvakademi.org/wp-content/uploads/2021/04/Yurttaslik_Alani_Bilgi_Notu_1.pdf

⁸⁷ Sivil Alan Araştırmaları Derneği. (2023). *Keleşçelenmek istenen kampüsler: Pandemi sonrası kampüslerde ifade özgürlüğü bağlamında örgütlenme ve barışçıl toplanma hakkı*.

<https://sivilalanarastirmalari.org.tr/wp-content/uploads/2023/10/Kelep%C3%A7elenmek-%C4%B0stenen-Kamp%C3%BCsler.pdf>

burslarının kesilmesi, KYK yurtlarından atılmaları gibi temel haklarını ihlal eden cezalandırmalar yaşanmıştır.⁸⁸

85. Dernekler kanununa göre⁸⁹ bir derneğin kurulması için yedi kişinin bir araya gelip bir tüzük hazırlaması yeterlidir. Öğrenci toplulukları için bir standart uygulama olmadığı için her üniversite kendi standardını belirlemekte ve 25 kişiye varan kurucu üye sayısı görülmektedir. Ayrıca öğrenci topluluklarının kurulması üniversitelerin ilgili birimlerinin onayına bırakılmıştır. Bu da öğrenci topluluklarının kuruluşunu dernek kuruluşundan daha zor bir hale getirmektedir.
86. 2018 tarihinde Dernekler Yönetmeliğinde⁹⁰ yapılan değişiklik sonucu dernekler tüm üyelerini İçişleri Bakanlığına Bağlı DERBİS'e bildirmek zorunda kalmıştır. Bu da fişlenme korkusunu artıran ve derneklerin üye kaybetmesine sebebiyet veren bir durum oluşturmuştur.
87. 2020 yılında kabul edilen 7262 Sayılı Kitle İmha Silahlarının Yayılmasının Finansmanının Önlenmesine İlişkin Kanun⁹¹, dernekler üzerinde denetimi artıran, yardım toplamayı zorlaştıran ve bireysel suçları üyesi olduğu dernekle ilişkilendiren yaklaşımla örgütlenme özgürlüğünü kısıtlayan uygulamalara yol açmıştır.⁹²
88. Dernekler yurt dışından aldığı fonları DERBİS üzerinden İçişleri Bakanlığına bildirmektedir. Bu bildirim terörün finansmanının önlenmesi ve kara para aklanmasıyla mücadele amacıyla yapılıyor olsa da bildirim sonucunda elde edilen veriler yurt dışından fon almayı kriminalize edecek şekilde kullanılmaktadır. Geçmiş dönemin İçişleri Bakanı bu verileri yanıltıcı bir şekilde kamuoyuyla paylaşarak insan hakları, gençlik hakları, LGBTİ+ hakları ve seçim güvenliği alanlarında çalışan örgütleri hedef gösterici açıklamalarda bulunmuştur. Ayrıca bazı basın kuruluşları da fon alan örgütlerin listeleri üzerinden hedef gösterici haberler yapmıştır.⁹³
89. Bu sene içerisinde meclis gündemine etki ajanlığı yasası olarak tartışılan bir yasa gelmiş ve tartışılan içerik yurtdışından fon alarak çalışma yapmayı ajanlık suçuna eş saymayı öngörmektedir. Bu tür bir yasanın kabul edilme olasılığı, yurt dışından fon almanın yasal olarak suç sayılacağı anlamına geliyor ve bu durum, gençlik

⁸⁸ Sivil Alan Araştırmaları Derneği (2023). Boğaziçi direnişi kronolojisi. <https://sivilalanarastirmalari.org.tr/kronoloji/>

⁸⁹ Dernekler Kanunu, #5253. (2004). <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=5253&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5>

⁹⁰ Dernekler Yönetmeliği, #25772. (2005).

<https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=8038&MevzuatTur=7&MevzuatTertip=5>

⁹¹ Kitle İmha Silahlarının Yayılmasının Finansmanının Önlenmesine İlişkin Kanun, #7262. (2020).

<https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=7262&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5>

⁹² Uluslararası Af Örgütü. (Ekim 21, 2021). Türkiye: Terörün finansmanının önlenmesi hakkında kanun şimdiden sivil toplum üzerinde 'caydırıcı etki' yarattı.

<https://www.amnesty.org.tr/icerik/turkiye-terorun-finansmaninin-onlenmesi-hakkinda-kanun-simdiden-sivil-toplum-uzerinde-cay-dirici-etki-yaratti>

⁹³ International Federation for Human Rights. (Mayıs 6, 2021). Turkey: Ongoing crackdown poses existential threat to independent civil society [Türkiye: Devam eden baskılar, bağımsız sivil toplum için varoluşsal bir tehdit oluşturuyor].

<https://www.fidh.org/en/region/europe-central-asia/turkey/turkey-ongoing-crackdown-poses-existential-threat-to-independent-26851>

örgütlerinin hâlihazırda sınırlı olan mali kapasitelerini ve politik hareket alanlarını daha da daraltarak faaliyetlerini durdurma noktasına getirme riski taşımaktadır.

90. Türkiye’de kayıtlı 100.896 dernek bulunmaktadır.⁹⁴ Dernekler kanununda şartları taşıyan derneklerin kamu yararına çalışan dernek olarak kabul edilmesi böylece çeşitli vergi muafiyeti ve teşviklerden faydalanabileceği tanımlanmıştır.⁹⁵ 2008 yılında yapılan değişiklikle bu statüyü verme yetkisi Cumhurbaşkanına verilmiştir. Türkiye’de toplamda 364 dernek bu statüye sahiptir. Yetki devrinden sonra sadece 34 dernek Cumhurbaşkanı kararı ile bu statüyü alabilmiştir.⁹⁶ Dernekler tarafından toplanan yardımlar da izne tabidir. 50 kurum bu kanundan istisna edilmiştir.⁹⁷ Toplamda kaç derneğin yardım toplama izni olduğuna dair bir veri bulunmamaktadır. Gençlik örgütleri faaliyetlerini sürdürmek için gerekli kaynaklara erişmekte zorlanmakta ve bunu örgütlenmelerinin önünde ne büyük engellerden birisi olarak görmektedir.⁹⁸ GSB 2024 programında gençlik projelerine verdiği desteği azaltma kararı almıştır.⁹⁹ Ulusal Ajans tarafından kontrol edilen AB kaynaklı gençlik fonlarının çoğunluğu ise iktidara yakın kurumlara gitmektedir.¹⁰⁰ Tüm bunlar birlikte değerlendirildiğinde kamu yararına dernek statüsü, yardım toplama izni, AB gençlik fonları gibi desteklerden gençlik örgütleri adil bir şekilde faydalanamamakta, faaliyetlerini sürdürmek için yurt dışından fon aldığına ise hedef göstermelere maruz kalmaktadır. Devlet sivil alanın önünü açan, destekleyen bir mekanizma sağlamak yerine sivil alanı kontrol eden, yönlendiren bir rol üstlenmektedir.

Politika önerileri

91. Öğrenci topluluklarının kuruluşuna ilişkin bir ulusal standart belirtilmeli ve bu standart dernek kurmaktan daha zor olmamalıdır.
92. Örgütlenme özgürlüğünün kullanımının bursun kesilmesi, yurttan atılma ve eğitim öğretimden uzaklaştırma şeklinde cezalandırıldığı mevcut uygulamalardan vaz geçilmeli ve bu uygulamalar yasalarla yasaklanmalıdır.

⁹⁴ Sivil Toplumla İlişkiler Genel Müdürlüğü. (2024). Dernek sayıları. <https://www.siviltoplum.gov.tr/dernek-sayilari>

⁹⁵ Dernekler Kanunu, #5253. (2004). <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=5253&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5>

⁹⁶ Sivil Toplumla İlişkiler Genel Müdürlüğü. (2024). Kamu yararı statüsüne sahip olup faal olan dernekler.

[https://www.siviltoplum.gov.tr/kurumlar/siviltoplum.gov.tr/istatistikler/Kamu-Yarari-kamu_yararli_dernekler\(1\).pdf](https://www.siviltoplum.gov.tr/kurumlar/siviltoplum.gov.tr/istatistikler/Kamu-Yarari-kamu_yararli_dernekler(1).pdf)

⁹⁷ Sivil Toplumla İlişkiler Genel Müdürlüğü. (2024). İzin almadan yardım toplama hakkına sahip kuruluşlar.

<https://www.siviltoplum.gov.tr/izin-almadan-yardim-toplama-hakkina-sahip-kuruluslar>

⁹⁸ GoFor. (2022). *Türkiye’deki gençlik örgütlerinin yerel katılımı ve ihtiyaç analizi raporu*.

<https://go-for.org/turkiyedeki-genclik-orgutlerinin-yerel-katilimi-ve-ihtiyac-analizi-raporu/>

⁹⁹ GoFor. (2023). Gençlik ve Spor Bakanlığı 2024 Bütçesi hakkında bilgi notu. https://go-for.org/yayinlar/#flipbook-df_18364/1/

¹⁰⁰ Teke, C. B. (Ağustos 22, 2024). Ulusal Ajans’tan TÜGVA, TÜRGEV, Ensar, İlim Yayma Cemiyeti ve tarikat derneklerine AB fonu yağdı. T24.

https://t24.com.tr/haber/ulusal-ajans-tan-tugva-turgev-ensar-ilim-yayma-cemiyeti-ve-tarikat-derneklerine-ab-fonu-yagdi,1180189#google_vignette

93. Dernekler yönetmeliği derneklerin çalışmalarını kısıtlayan değil çalışmalarını kolaylaştırıcı ve koruyucu bir anlayışla yeniden yazılmalıdır. Derneklerin üye bildirim zorunluluğu kaldırılmalı ve kişisel verilerin korunması sağlanmalıdır.
94. Yardım toplama izni, kamu yararına çalışan dernek statüsü gibi kamunun derneklere yaklaşımını eşitsiz hale getiren uygulamalar eşitlikçi bir şekilde yeniden düzenlenmelidir.
95. Yurt dışından fon almayı kriminalize eden anlayıştan vaz geçilmeli ve kamu kaynağının STÖ'lere adil bir şekilde dağıtılmasını sağlayacak denetim mekanizmaları oluşturulmalıdır. 7262 sayılı¹⁰¹ kanun sivil topluma danışılarak yeniden düzenlenmelidir.
96. Yasal mevzuatta sivil toplum tanımı genişletilerek sivil inisiyatifler ve platformlar da tanınmalıdır.

İstihdam

97. Türkiye, 2003'te ESKHUS'yi ve 59 ILO Sözleşmesi'ni onaylamıştır. Bu sözleşmelerden 52'si yürürlüktedir. Bu kapsamda Türkiye, tam, verimli, özgürce seçilmiş, insan onuruna yaraşır ve ayrımcılıktan uzak istihdam sağlamakla yükümlüdür.
98. Türkiye, GSYİH'yi sürekli artırmaya dayalı bir kalkınma modeli izlediği için hukuki yükümlülüklerini yerine getirmemektedir. Tarihsel olarak uluslararası iş bölümünde çevre ülke olarak konumlanan Türkiye¹⁰², hammadde ve düşük katma değerli ürünler ihraç ederken, diğer ihtiyaçlarını ithal etmektedir¹⁰³. Bunun üstüne büyümeci modeli benimseyen Türkiye için DYY'ler kilit öneme sahip hale gelmiştir¹⁰⁴. Yatırımları çekmek için, kar oranlarını maksimize edecek yasal ve siyasi düzenlemeler

¹⁰¹ Kitle İmha Silahlarının Yayılmasının Finansmanının Önlenmesine İlişkin Kanun, #7262. (2020).

<https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=7262&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5>

¹⁰² Özdemir, Y., & Özçelik, E. (2022). Political economy of global capitalism: A framework for Turkey's dependent development [Küresel kapitalizmin ekonomi politiği: Türkiye'nin bağımlı kalkınması için bir çerçeve, 1838 - 2020]. İçinde Y. Özdemir & E. Özçelik (Ed.), *Political economy of development in Turkey: 1838 - present* [Türkiye'de kalkınmanın ekonomi politiği: 1838 - günümüz] (s. 1 - 45). Palgrave Macmillan.

¹⁰³ Kepenek, Y. (2022). Transition to dependent development [Bağımlı kalkınmaya geçiş]. İçinde Y. Özdemir & E. Özçelik (Ed.), *Political economy of development in Turkey: 1838 - present* [Türkiye'de kalkınmanın ekonomi politiği: 1838 - günümüz] (s. 135 - 162). Palgrave Macmillan.

¹⁰⁴ Boratav, K., & Orhangazi, Ö. (2022). Neoliberal framework and external dependency versus political priorities, 2009 - 2020 [Neoliberal çerçeve ve dışa Bağımlılığa karşı siyasi öncelikler, 2009 - 2020]. İçinde Y. Özdemir & E. Özçelik (Eds.), *Political economy of development in Turkey: 1838 - present* [Türkiye'de kalkınmanın ekonomi politiği: 1838 - günümüz] (s. 287 - 314). Palgrave Macmillan.

yapılmakta, regülasyonlar asgari düzeye indirilmektedir¹⁰⁵. Bu politikalar, işgücü piyasasını basit, düzensiz ve güvencesiz emeğe yönlendirmektedir¹⁰⁶.

99. Türkiye, OECD ülkeleri arasında en yüksek genç işsizlik oranına sahip ülkelerden biridir ve %15,5 ile 14. sıradadır¹⁰⁷. NEET oranında ise %29 ile OECD'de üçüncü, Avrupa'da ise en kötü performansa sahiptir¹⁰⁸.

100. Bu denli yüksek genç işsizliği karşısında Türkiye'deki gençler, ciddi bir sosyal hareketlilik felciyle karşı karşıyadır. Türkiye, 82 ülke arasında 64. sırada yer alarak 51,3 puanla en düşük sosyal hareketlilik oranlarından birine sahip ülkelerden biridir¹⁰⁹.

101. Gençler, nitelikli diploma ve sertifikalarına rağmen 'deneyimsizlik' ve 'yeterli beceriye sahip olmama' gibi gerekçelerle işgücü piyasasına alınmamaktadır¹¹⁰. Çalışanlar da genellikle eğitim ve becerileriyle örtüşmeyen işlerde, insan onuruna yaraşır maaş ve çalışma koşullarından yoksun olarak çalışmaktadır¹¹¹.

102. Deneyim ve beceri kazanmanın en etkin yollarından biri olan stajda ise gençler yine oldukça sert yapısal sorunlarla karşılaşmaktadırlar. Türkiye'de staja dair düzenlemeler, 6899 no.lu Mesleki Eğitim Kanunu¹¹² ile düzenlenmiştir. Ancak Kanun, yalnızca yükseköğretim programları çerçevesinde zorunlu olarak tanımlanan mesleki eğitim süreçlerini kapsamaktadır¹¹³. Dolayısıyla, NEET gençlerin mesleki yeterliliklerini geliştirmek ve iş piyasasındaki olanaklarını artırmak için kilit bir öneme sahip olan staj süreçlerinde, NEET gençler ücret ve sosyal güvence başta olmak üzere temel çalışma ilke ve haklarından mahrum kalmaktadır. Buna ek olarak, zorunlu stajın dışında kalan staj süreçlerinde işverenlerin ücret ve sigorta zorunluluğu bulunmamakta olup, stajın birçok sektörde işverenler tarafından "mesleki beceri geliştirme" adı altında ücretsiz ve güvencesiz çalıştırmanın bir yolu olarak algılanmasına sebebiyet vermektedir¹¹⁴.

¹⁰⁵ Özdemir, Y., & Özçelik, E. (2022). Political economy of global capitalism: A framework for Turkey's dependent development, 1838-2020 [Küresel kapitalizmin ekonomi politiği: Türkiye'nin bağımlı kalkınması için bir çerçeve, 1838 - 2020]. İçinde Y. Özdemir & E. Özçelik (Ed.), *Political economy of development in Turkey: 1838 - present* [Türkiye'de kalkınmanın ekonomi politiği: 1838 - günümüz] (s. 1 - 45). Palgrave Macmillan.

¹⁰⁶ A.g.e.

¹⁰⁷ OECD. (2024). Yıl içi işgücü istatistikleri.

<https://www.oecd.org/en/data/insights/statistical-releases/2024/04/labour-market-situation-updated-april-2024.html>

¹⁰⁸ OECD. (2024). Ne eğitimde ne istihdamda olan gençler.

https://www.oecd.org/en/data/indicators/youth-not-in-employment-education-or-training-neet.html?oecdcontrol-dec63071aa-var6=15_29&oecdcontrol-00b22b2429-var3=2024

¹⁰⁹ World Economic Forum. (2020). *Global social mobility report: Equality, opportunity and a new economic imperative* [Küresel Sosyal Hareketlilik Raporu: Eşitlik, Fırsat ve Yeni Bir Ekonomik Zorunluluk]

<https://www.weforum.org/publications/global-social-mobility-index-2020-why-economies-benefit-from-fixing-inequality/>

¹¹⁰ Ece Göksedef. (2021). 19 Mayıs ve Türkiye'de genç işsizliği: 'Bana ait bir hayatım olsun istiyorum, bunun için işe ihtiyacım var'. BBC News Türkçe. <https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-57160022>

¹¹¹ A.g.e.

¹¹² Mesleki Eğitim Kanunu, #3308. (1986). <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.3308.pdf>

¹¹³ A.g.e.

¹¹⁴ Dost, Z., Bilgin, K. (2020). Gençlerin işgücü piyasasına geçişinde deneyim ve staj etkisi. *Çalışma İlişkileri Dergisi* 1, 119-153.

103. Genç işçilerin sosyal ve ekonomik koşulları incelendiğinde, durumun iyileşmediği görülmektedir. Türkiye’de 15-24 yaş arası gençlerin haftalık ortalama çalışma süresi 45,6 saattir ve bu süre Türkiye’yi OECD ülkeleri arasında gençlerin haftada en uzun süre çalıştığı ülke yapmaktadır¹¹⁵.
104. Bu uzun çalışma saatleri içinde, gençler modern kölelik olarak nitelendirilebilecek çalışma koşullarına büyük ölçüde maruz kalmaktadır. Türkiye, 1.320.000 işçisinin modern kölelik koşulunda çalışması sebebiyle Küresel Kölelik Endeksi’nde 5. sırada yer almaktadır¹¹⁶. Devlet regülasyonlarının düşük seviyede olması nedeniyle, Türkiye ölümlü iş kazaları sıralamasında dünyada en yüksek 10. sırada, ölümlü olmayan iş kazalarında ise en yüksek 11. sırada yer almaktadır¹¹⁷.
105. Bunların yanı sıra, Türkiye’de genç işçiler, dünyada var olan en yüksek seviyedeki gelir eşitsizliklerinden birine maruz kalmaktadır. Türkiye, Gini Katsayısı’nda 0.44’lük bir değere sahip olarak dünyada 9. en yüksek gelir eşitsizliğine sahip ülke konumundadır¹¹⁸. Bu doğrultuda; Türkiye’de gelir dağılımında en üst %10’luk kesim, toplam servetin %51.7’sine sahiptir¹¹⁹.
106. Tüm bu kötü istihdam koşullarına rağmen, genç işçiler örgütlenerek mücadele etmeye çalışmaktadır. Ancak Türkiye’de işçilerin özgürlükleri ve hakları sürekli saldırıya uğramaktadır. Sendikalar ve üyeleri uydurma suçlarla hedef alınmakta, işverenler sendikalaşmaya çalışan işçileri işten çıkararak sendikaları kırmaya devam etmekte ve grevler anti-demokratik yöntemlerle baskılanmaktadır¹²⁰.
107. Tüm bu veriler ışığında Türkiye, özellikle de işgücü piyasasına yeni giriş yapmakta olan genç işçiler için en kötü istihdam koşullarına sahip 10. ülke olarak dünyada yer almaktadır¹²¹.

Politika önerileri

108. Üretken yapının dönüştürülmesini amaçlayan ekonomi politikaları uygulanmalıdır. Bir başka deyişle, Türkiye’nin doğrudan yabancı yatırıma dayanan ekonomisini çeşitlendirecek ekonomi politikaları izlenmelidir. Özellikle istihdam yaratma potansiyeline sahip, gençlerin yüksek donanım ve becerilerini uygulamaya dökebileceği yüksek teknoloji ve bilgi yoğun sektörlere devlet tarafından

¹¹⁵ OECD. (2023). Ana işte çalışılan ortalama haftalık çalışma saati. <https://data-explorer.oecd.org>

¹¹⁶ Walk Free. (2023). *The global slavery index* [Küresel kölelik endeksi]. <https://cdn.walkfree.org/content/uploads/2023/05/17114737/Global-Slavery-Index-2023.pdf>

¹¹⁷ ILO. (2024). İş sağlığı ve güvenliği göstergeleri. <https://ilostat.ilo.org/topics/safety-and-health-at-work/>

¹¹⁸ Dünya Bankası. (2024). Gini Endeksi. <https://pip.worldbank.org/poverty-calculator>

¹¹⁹ World Inequality Database. (2022). En yüksek %10’luk dilimin ulusal gelir payı. https://wid.world/world/#sptinc_p90p100_z/US:FR:DE:CN:ZA:GB:WO:TR/last/eu/k/p/yearly/s/false/24.722500000000004/80/curve/false/country

¹²⁰ International Trade Union Confederation. (2024). *Global Rights Index 2024: The world's worst countries for workers* [Küresel Haklar Endeksi 2024: İşçiler için Dünyanın En Kötü Ülkeleri]. <https://www.ituc-csi.org/global-rights-index?lang=en>

¹²¹ A.g.e

sübvansiyonlar ve teşvikler sağlanmalıdır. Böylece Türkiye'nin ekonomisi çeşitlendirilebilir, iş imkânlarının genişlemesini sağlanabilir ve dış dalgalanmalara bağlı olarak ortaya çıkan işsizlik riskleri azaltılabilir.

109. İşgücü piyasasındaki ayrımcılıklara karşın, devlet tarafından uygulanacak bir genç istihdam garantisi programı yürürlüğe sokulmalıdır. Eğitim ve/veya öğrenimlerini tamamlayan her gence, belirli bir süre içinde, ilk politika önerisiyle oluşturulacak istihdam alanlarında, formasyonu ve donanımıyla örtüşen bir iş sağlama garantisi, gençlerin işgücü piyasasından uydurma sebeplerle alıkonulmasını engelleyebilir.
110. Asgari ücretin artırılması ve vergiyi tavana yayma gibi politikalarla gelir eşitsizliği azaltılarak gençlik gibi dezavantajlı grupların gelirlerinin daha büyük bir kısmını tüketime harcamaları sağlanmalıdır. Bu sayede üretilen yurtiçi mal ve hizmetlere olan talebin artırılması sağlanacaktır. Artan talep, daha fazla üretime yol açarak yatırımı artırır ve bu da istihdamı teşvik eder. Bu çarpan etkisi, çeşitli sektörlerde daha fazla istihdam alanı açarak gençlere daha nitelikli iş olanakları sunabilir.
111. Genç işçiler için ücret teşvikleri ve vergi muafiyetleri sağlanmalıdır. Gençleri istihdam eden kuruluşlara belirli ekonomik teşviklerin sunulduğu politikalarla gençlerin işe alınmasının riskli olduğu algısı azaltılabilir ve işletmelerin genç işçilere yatırım yapmasını ekonomik olarak cazip hale getirebilir.
112. Mevcut Mesleki Eğitim Kanunu, zorunlu staj süreçlerinin ötesine geçerek tüm stajyerleri kapsayacak şekilde genişletilmelidir.
113. Tüm staj süreçlerinde işverenler için en düşük asgari ücret üzerinden olacak şekilde stajyerlere ödeme yapma zorunluluğu getirilmelidir. Ücretsiz staj uygulamaları ortadan kaldırılmalı ve stajyerlerin emekleri ekonomik olarak karşılanmalıdır. Bu düzenleme, hem zorunlu stajları hem de isteğe bağlı stajları kapsamalıdır.
114. Stajyerlerin sosyal güvence kapsamına alınması zorunlu hale getirilmelidir. Tüm stajyerler için iş kazaları, hastalık, haksız işten çıkarma ve bezdirme (*mobbing*) gibi durumlara karşın sosyal güvence hakları sağlanmalıdır.
115. İşçilerin örgütlenme ve toplu pazarlık hakları desteklenmelidir. 6356 No'lu Sendikalar ve Toplu İş Sözleşmesi Kanunu'nun¹²² sendika özgürlüğüne ilişkin olarak düzenlenen 25. Maddesi tam ve etkin bir biçimde uygulanmalıdır. Sendikalaşmadan caydırmak adına yapılan işten çıkarma gibi anti-demokratik uygulamalar kanuna uygun olacak şekilde yargılanmalıdır. Uluslararası hukuka uygun adil ve güvenceli çalışma koşulları oluşturularak gençlerin üretkenlikleri desteklenmelidir.

¹²² Sendikalar ve Toplu İş Sözleşmesi Kanunu, #6356. (2012).
<https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=6356&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5>

Toplumsal cinsiyet

116. Türkiye, CEDAW'ı ek ihtiyari protokol dahil olmak üzere imzalamıştır. Ayrıca Avrupa çapında İstanbul Sözleşmesi'nin ilk imzacılarından olsa da aşağıda değinilen sürecin sonucunda sözleşmeden çekilmiştir. Türkiye ILO'nun kadın erkek eşitliğini sağlayan ve kadın istihdamını teşvik eden 100, 111, 122 ve 142 sayılı sözleşmelerini de imzalamıştır. Genel olarak kadına yönelik şiddetle mücadele, erken yaşta evlilikler, nefret cinayetleri, kesişimsel ayrımcılıkla mücadele, iş yaşamında ayrımcılığın önlenmesi, cinsiyetler arasında gelir eşitsizliği konularında yetersiz adımlar atılmaktadır.¹²³
117. Mevcut iktidarın politikalarında toplumsal cinsiyet eşitliği yerine aile odaklı yaklaşımlar ön plana çıkmaktadır. 2011'de Kadın ve Aileden Sorumlu Devlet Bakanlığının adı Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı (güncel adı Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı) olarak değiştirilmiş, "kadın" ifadesi yalnızca Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü'nde yer almıştır.
118. 2012'de İstanbul Sözleşmesine uyum yasası olarak çıkarılan 6284 Sayılı Kanun'da¹²⁴ da "aile" bireyin önünde tutulmuş; İstanbul Sözleşmesi'nde yer alan CYCK ifadeleri kanunda yer almamıştır. 2021'de İstanbul Sözleşmesi'nden, LGBTİ+'ları da şiddete karşı koruyor olması nedeniyle aile kurumuna zarar verdiği savıyla Cumhurbaşkanı Kararnamesi ile sözleşmeden çıkılmıştır.¹²⁵
119. YÖK tarafından yürütülen Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Projesi "toplumsal değerlere uygun olmadığı" gerekçesiyle 2019'da sona erdirilmiştir ve tutum belgesi kurumun internet sitesinden kaldırılmıştır.¹²⁶ Türkiye'de bulunan 205 üniversitenin sade 26'sında cinsel taciz ve şiddeti önlemeye yönelik bir birim ya da politika belgesi bulunmaktadır. Boğaziçi Üniversitesi'nin ilgili biriminin fiilen kapatıldığını bir çok birimini ise çalışmalarının zorlaştırıldığı STÖ raporlarına yansımıştır.¹²⁷
120. Genç kadınların %82'si cinsiyet ayrımcılığına maruz kaldığını söylerken, genç erkeklerde ise bu oran %75'tir. Gençlerin %53'ü yaşadığı ayrımcılığa yeterli tepki gösteremediğini belirtirken, ayrımcılıkla mücadele konusunda en yeterli bulunan

¹²³ Alsalem R. (2023). *Report of the Special Rapporteur on violence against women and girls, its causes and consequences*, Reem Alsalem. United Nations Human Rights Council. <https://undocs.org/en/A/HRC/53/36/Add.1>

¹²⁴ Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun, #6284. (2012). <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=6284&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5>

¹²⁵ Kadının İnsan Hakları Derneği. (2022). İstanbul Sözleşmesi kronolojisi. <https://istanbulsozlesmesi.org/istanbul-sozlesmesi-kronolojisi/>

¹²⁶ Bianet English. (2019) Council of Higher Education Cancels Gender Equality Project [YÖK toplumsal cinsiyet eşitsizliği projesini iptal etti]. <https://bianet.org/haber/council-of-higher-education-cancels-gender-equality-project-205678>

¹²⁷ Uni Kuir Derneği. (2022). *Üniversitelerde cinsel taciz ve mobbing ile mücadele için el kitabı*. <https://www.unikuir.org/assets/public/projects/dosyalar/fh-cts-kitapcik.pdf>

kurumlar %24,8 ile STÖ'lerdir. Gençler kurumları genellikle yetersiz bulunduğunu söylerken en güvenilmeyen kurumlar %3.5 ile siyasi partilerdir.¹²⁸

121. İktidar bloğu tarafından meclise sunulan bazı yasalar doğrudan toplumsal cinsiyet eşitliğini hedef almaktadır. 2022 yılında MHP, translara yönelik süreçleri düzenleyen TMK Madde 40¹²⁹ hakkında tıbbi zorunluluk dışında cinsiyet değiştirmenin yasaklanmasını içeren bir kanun teklifi hazırladığını duyurdu¹³⁰. İlgili teklif meclise sunulmadı. AK Parti ise aynı tarihlerde "aileyi sapkınlıktan korumak" gerekçesiyle evliliğin kadın ve erkek arasında olduğu maddesini eklemeyi de içeren bir Anayasa değişikliği teklifi sundu.¹³¹ Teklif meclis gündemine hiç girmedi. 2024 yılında AK Parti tarafından meclise sunulan 9. yargı paketinde ise evlilik sonrasında kadının bekarlık soyadını kullanmasını önleyecek bir madde bulunmakta¹³². Teklif meclis gündeminde yer almaktadır.
122. 2023 yılı sonunda Aile ve Gençlik Fonu kurularak gençlere yönelik evlilik kredisi uygulanmaya başlamış ve gençlerin yaşadığı ekonomik krize çözüm olarak evlilik kurumunu destekleyen bir politika uygulamaya konulmuştur.¹³³
123. TÜİK verilerine göre 2022'de ilk evlenme yaşı erkeklerde 28,3, kadınlarda 25,7 olarak hesaplanmıştır.¹³⁴ Aile ve Gençlik Fonu kapsamında 18 yaşın alt sınır olarak belirlenmesi, kadınları eğitim ve istihdamdan uzaklaştırma riski taşımaktadır. Genç erkeklerde ne eğitimde ne istihdamda olanların oranı %15,6, genç kadınlarda ise %29,8'dir.¹³⁵ Cinsiyetler arası kazanç farkına baktığımızda en yüksek fark erkekler lehine %19,6 ile lise mezunlarında en düşük fark ise %14,5 ile ilkökul ve altı mezunlarda görülmektedir.¹³⁶
124. İl bazında çalışmalar olsa da Türkiye'nin "Erken Yaşta ve Zorla Evliliklerle Mücadele Ulusal Strateji Belgesi ve Eylem Planı" henüz tamamlanmış değil. Yasal evlilik yaşı 18'ken 17 yaşında çocuklar aile ve yasal vasisinin izniyle, 16 yaşında ise

¹²⁸ Yanındayız Derneği. (2022). *Gençlikte toplumsal cinsiyet eşitliği algısı araştırması*.

https://www.yanindayiz.org/uploaded_files/dosyaKayit/220718092204_GenclikteToplumsalCinsiyetEsitligiAlgisiArastirmaRaporu.pdf

¹²⁹ Türk Medeni Kanunu, #4721. (2001).

<https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=4721&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5>

¹³⁰ T24. (Aralık 8, 2022). MHP'den, "tıbbi zorunluluk dışında cinsiyet değişikliği yasaklansın" teklifi.

https://t24.com.tr/haber/mhp-den-tibbi-zorunluluk-disinda-cinsiyet-degisikligi-yasaklansin-teklifi,1077545#google_vignette

¹³¹ Sayın A. (Aralık 9, 2022). AKP, başörtüsü düzenlemesini de içeren anayasa değişikliği teklifini 336 milletvekilinin imzasıyla Meclis'e sundu: Teklifte neler var?. BBC News Türkçe. <https://www.bbc.com/turkce/articles/cz9yrddwx9o>

¹³² Sayın A. (Temmuz 3, 2024) Yeni yargı paketi Meclis'te: Kadınlar bekarlık soyadını tek başına kullanamayacak. BBC News

Türkçe. <https://www.bbc.com/turkce/articles/c72452wynjio>

¹³³ GoFor. (2023). Aile ve Gençlik Fonu Kurulması Hakkında Kanun Teklifi'ne ilişkin bilgi notu.

https://go-for.org/yayinlar/#flipbook-df_18362/1/

¹³⁴ TÜİK. (2024). İstatistiklerle Kadın, 2023.

<https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Istatistiklerle-Kadin-2023-53675#:~:text=Ortalama%20ilk%20evlenme%20ya%C5%9F%C4%B1%20kad%C4%B1nlar,da,evlenme%20ya%C5%9F%C4%B1%2028%2C3%20oldu.>

¹³⁵ TÜİK. (2024). İstatistiklerle Gençlik, 2023. <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Istatistiklerle-Genclik-2023-53677>

¹³⁶ TÜİK. (2023). Kazanç Yapısı İstatistikleri, 2022.

<https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Kazanc-Yapisi-Istatistikleri-2022-49750>

mahkeme kararı ile evlenebiliyor. TÜİK verilerine göre 2023 yılında 16-17 yaş grubunda 10.471 kız çocuğu ve 706 oğlan çocuğu resmi olarak evlendirilmiştir.¹³⁷ Resmi nikah dışında zorla evlendirilen çocuklara dair ise veri bulunmamaktadır. 2023 yılında 15-17 yaş arasında doğum yapan çocuk sayısı 6.505 ve 15 yaş altında olup doğum yapan çocuk sayısı ise 130 olmuştur.

125. İktidarın aileci politikalarının son örneği ise 15 Mayıs 2024'te yayınlanan Aileyi Güçlendirme Vizyon Belgesi ve Eylem Planı'dır. Bu belge açık bir şekilde LGBTİ+ karşıtı politikalar içerirken kadınları da birey olarak eş/ anne olarak tanımlamaktadır. Belgede ortaya konulan vizyon LGBTİ+ karşıtı uygulamaların artacağını, kürtaja erişimin daha da zorlaşacağını, kadınların toplumsal yaşama katılımını zorlaştıracak politikaların artacağını ve boşanmanın zorlaştırılacağını sinyallerini taşıması bakımından endişe vericidir.¹³⁸
126. 2015 sonrasında kadın ve LGBTİ+'lar tarafından organize edilen 8 Mart, 25 Kasım, Onur Ayı gibi tarihlerde gerçekleşen pek çok eylem ve etkinlik yasaklamalar, polis şiddeti ve yargı tacizleriyle gerçekleşti. Yasak kararları mahkemelerce kaldırılrsa da her sene yeni yasaklamalar çıkmaya devam etmekte, yürüyüşlere katılanlar şiddet kullanılarak göz altına alınmakta ve yargılanmaktadır. 2024 yılında toplam gözaltı sayısı azalmış olsa da bu yürüyüşleri organize edenlerin yaratıcılığı ve alternatif planları sayesinde gerçekleşmiştir.¹³⁹

Politika önerileri

127. Toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlamak üzere bakanlık düzeyinde çalışma yapacak bir kurumsal yapı oluşturulmalı ve toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanmasına yönelik stratejiler geliştirilmelidir.
128. İstanbul sözleşmesine geri dönmeli ve sözleşme maddeleri etkin bir şekilde uygulanmalıdır. Kamu, LGBTİ+ karşıtı yaklaşımlar yerine LGBTİ+'ların da temel haklarını güvence altına alan uygulamalar geliştirmelidir.
129. Üniversitelerde toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanması için ulusal düzeyde bir politika geliştirilmeli, cinsel taciz ve şiddete karşı tüm üniversitelerin önlem alma yükümlülüğü yasal olarak tanımlanmalı ve her üniversite bir başvuru mekanizması tanımlanmalıdır.

¹³⁷ TÜİK. (2024). Yaş grubu ve evlendiği kişinin önceki medeni durumuna göre evlenenler, 2001-2023.

<https://data.tuik.gov.tr/Bulten/DownloadIstatistikselTablo?p=KW74bjqmT2HkEpG9qOalD4FZICjAXCm4VO3XGEOp3ZyGvY3LIZAJDYckbJZ9Doux>

¹³⁸ Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı. (2024). Ailenin Korunması ve Güçlendirilmesi Vizyon Belgesi ve Eylem Planı 2024-2028. <https://www.aile.gov.tr/media/165130/ailenin-korunmasi-ve-gu-c-lendirilmesi-vizyon-belgesi-ve-eylem-planı.pdf>

¹³⁹ ILGA Europe. (2024). The Turkish LGBTI+ community resists bans on Pride events again this year, amid increased repression from the Turkish government [Türkiye'deki LGBTİ+ topluluğu, Türk hükümetinin artan baskıları karşısında bu yıl da onur etkinliklerine yönelik yasaklara direniyor]. <https://www.ilga-europe.org/blog/the-turkish-lgbti-community-resists-bans-on-pride-events-again-this-year-amid-increased-repression-from-the-turkish-government/>

130. Genç kadınların maruz kaldığı ayrımcılığa karşı etkin bir başvuru mekanizması kurulmalı ve önleyici çalışmalar yapılmalıdır.
131. Kadın ve LGBTİ+ karşıtı yasa tasarıları meclisten geri çekilmeli meclis toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlayacak mevzuat çalışmaları yapılmalıdır.
132. İktidar aileci yaklaşımlarından vazgeçmeli ve bireyi güçlendirecek, eşitliği sağlayacak modeller ve politikalar üretmelidir. Evlilik yaşını düşürmeye çalışmak yerine erken yaşta evliliklerle etkin mücadele edecek yasal düzenlemeler yapılmalıdır.
133. Kadın ve LGBTİ+ örgütlerine yönelik ifade özgürlüğünü ve örgütlenme özgürlüğünü kısıtlayıcı yaklaşımlardan vaz geçilmeli, kadın ve LGBTİ+ örgütlerinin hak taleplerini dile getirdiği eylemleri yasaklamak yerine hak taleplerini güvenli bir şekilde dile getirebilmeleri sağlanmalıdır.

**GENÇLİK
ÖRGÜTLERİ
FORUMU**